

ROVNOST

Chudoba a zamestnanosť: situácia Rómov v 11 členských štátoch EÚ

Prieskum zameraný na Rómov –
klúčové údaje

EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS

Velké množství informací o Agentúre Európskej únie pre základné práva sa nachádza na internete. Sú dostupné na internetovej stránke agentúry FRA (fra.europa.eu).

**Europe Direct je služba, ktorá vám pomôže nájsť odpovede
na vaše otázky o Európskej únii.**

Bezplatné telefónne číslo (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Za poskytnutie informácií sa neplatí, podobne ako za väčšinu hovorov (niektorí mobilní operátori, verejné telefónne automaty alebo hotely si však môžu účtovať poplatok).

Foto: © Kalle Koponen 2011
© OSCE/Hasan Sopa
© Kinsey

Viac doplňujúcich informácií o Európskej únii je k dispozícii na internete. Sú dostupné cez server Európa (<http://europa.eu>).

FRA – Agentúra Európskej únie pre základné práva
Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viedeň – Rakúsko
Tel. +43 158030-0 – Fax +43 158030-699
Email: info@fra.europa.eu – fra.europa.eu

Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2016

PDF ISBN 978-92-9491-204-6 doi:10.2811/168590 TK-01-13-754-SK-N
Paper ISBN 978-92-9491-206-0 doi:10.2811/070492 TK-01-13-754-SK-C

© Agentúra Európskej únie pre základné práva, 2014
Rozmnožovanie je povolené len so súhlasom autora.

Printed in Belgium

VYTLAČENÉ NA PAPIERI RECYKLOVANOM BEZ POUŽITIA CHLÓRU (PCF)

Chudoba a zamestnanosť: situácia Rómov v 11 členských štátoch EÚ

**Prieskum zameraný na Rómov –
klúčové údaje**

Predslov

Rómovia tvoria najväčšiu etnickú menšinu v Európe a už po stáročia sú neoddeliteľnou súčasťou európskej spoločnosti. Aj napriek úsiliu o zlepšenie ochrany ich základných práv a sociálneho začlenenia na vnútroštátnej, európskej a medzinárodnej úrovni však mnohí Rómovia ešte stále čelia veľkej chudobe, hlbokému sociálnemu vylúčeniu, diskriminácii a prekážkam pri uplatňovaní svojich základných práv.

Rovnaký a úplný prístup k zamestnaniu je kľúčom k podpore sociálneho začlenenia a boja proti chudobe. Zamestnanie nie je len zdrojom príjmov, ktoré sú určujúce pre materiálny blahobyt, ale predstavuje aj ľudský kapitál a vytvára stratégie pre prežitie, vzťahy medzi skupinami a naprieč spoločnosťami. Rovnako ako chudoba nie je len otázkou peňazí, zamestnanosť nie je len otázkou pracovných miest. To je dôvod, prečo je v stratégii Európa 2020 tak významne premietnutá problematika chudoby aj zamestnanosti.

Agentúra FRA predstavuje v tejto správe výsledky prieskumu agentúry FRA z roku 2011 zameraného na chudobu a zamestnanosť Rómov. Príjem približne 90 % Rómov, ktorí sa zúčastnili na tomto prieskume, je pod vnútroštátnou hranicou chudoby. Približne 40 % detí žije v domácnostiach, v ktorých čelia podvýžive alebo hladu. Viac ako polovica Rómov, ktorí sa zúčastnili na tomto prieskume, žije v segregovaných oblastiach v obydliach, ktoré ani zďaleka nespĺňajú minimálne normy na bývanie. Pretrvávajúce predsudky a diskriminácia podkopávajú vyhliadky na zamestnanie Rómov. Len asi jedna tretina opýtaných má platenú prácu, ktorá je často neistá a neformálna.

Aj napriek rozšírenej diskriminácii si väčšina Rómov aktívne hľadá prácu. Aby bolo možné prelomiť tento bludný kruh znevýhodňovania, zlepšiť pracovné príležitosti, ako aj znížiť chudobu a utrpenie, je potrebné vynaložiť spoločné úsilie. V čase hospodárskej krízy sú ako prvé zasiahnuté najzraniteľnejšie skupiny, čo ohrozuje mierny pokrok dosiahnutý vo vykonávaní rámca EÚ a vnútroštátnych stratégií pre integráciu Rómov. V súčasnosti nie je 58 % mladých Rómov v 11 skúmaných krajinách zamestnaných, ani sa nezúčastňujú na vzdelávaní alebo odbornej príprave v porovnaní s 13 % priemerom v EÚ. Aj keď sa zdá, že medzi mladými Rómami a mladým nerómskym obyvateľstvom došlo k určitému zníženiu rozdielov v zamestnanosti, nie je to vďaka väčšiemu počtu pracovných príležitostí pre Rómov, ale skôr z dôvodu zhoršenia výhľadov mladého nerómskeho obyvateľstva na zamestnanie. Skutočné začleňovanie Rómov znamená poskytovať Rómom také príležitosti, aké má nerómske obyvateľstvo, a nie naopak.

Problémy, ktorým Rómovia čelia, sú zložité, a preto si vyžadujú integrovaný prístup – nízka dosiahnutá úroveň vzdelania, prekážky na trhu práce, segregácia a problematické životné podmienky sa musia riešiť prostredníctvom koordinovaných a vzájomne sa podporujúcich intervencií. EÚ zohráva dôležitú úlohu pri vykonávaní takejto zmeny, a to zdokonaľovaním právnych predpisov proti diskriminácii, koordináciou politiky, stanovením spoločných integračných cieľov a pridelovaním finančných prostriedkov. Vlády, regionálne a najmä miestne orgány verejnej správy však nesú hlavnú zodpovednosť za zapájanie rómskych komunít a uskutočňovanie zmien.

Dosiahnutie hmatateľného zlepšenia života Rómov a poskytovanie rovnakých príležitostí ich deťom si vyžaduje politickú vôľu – odvahu a odhodlanie konať. Samotná politická vôľa však nestačí. Musí sa spájať s poznatkami o tom, čo funguje a čo nie, ako aj so spoľahlivými monitorovacími nástrojmi schopnými zachytiť dosiahnuté výsledky a ich určujúce faktory. V opačnom prípade budú finančné prostriedky vyčlenené na zlepšenie pracovných príležitostí a zníženie diskriminácie na trhu práce zbytočné.

Prínos agentúry FRA k procesu začleňovania Rómov spočíva v poskytovaní dôkazov o všetkých jeho stránkach. Vďaka zhromažďovaniu údajov, pomoci pri vytváraní ukazovateľov pokroku a testovaniu nových prístupov týkajúcich sa rómskych komunít na miestnej úrovni je úsilie agentúry FRA o začlenenie Rómov cielenejšie a inkluzívnejšie. Táto publikácia je jedným z prvkov tohto komplexného úsilia.

Morten Kjaerum
riaditeľ

Členské štáty a skratky

Skratka	Členský štát
BG	Bulharsko
CZ	Česká republika
EL	Grécko
ES	Španielsko
FR	Francúzsko
HU	Maďarsko
IT	Taliansko
PL	Poľsko
PT	Portugalsko
RO	Rumunsko
SK	Slovensko

Obsah

PREDSLOV	3
ÚVOD	7
KLÚČOVÉ ZISTENIA A STANOVISKÁ AGENTÚRY FRA	11
1 VZORY ÚČASTI NA TRHU PRÁCE	15
1.1. Platená práca	16
1.2. Účasť mládeže na trhu práce	18
1.3. Mladí ľudia, ktorí nie sú zamestnaní ani zapojení do procesu vzdelávania alebo odbornej prípravy	20
1.4. Vzory zamestnanosti v rámci platenej práce	21
1.5. Nezamestnanosť	23
1.6. Účasť žien na trhu práce	25
2 ŠTRUKTURÁLNE PREKÁŽKY INTEGRÁCIE NA TRHU PRÁCE	29
2.1. Priestorová segregácia	29
2.2. Diskriminácia	30
3 OTÁZKY SOCIÁLNEHO ZABEZPEČENIA V OBLASTI ZAMESTNANOSTI	31
3.1. Zdravotné poistenie	31
3.2. Dôchodkové nároky	32
4 CIEĽ STRATÉGIE EURÓPA 2020 TÝKAJÚCI SA CHUDOBY A SOCIÁLNEHO VYLÚČENIA	35
4.1. Riziko chudoby	37
4.2. Chudobní pracujúci	38
4.3. Nízka intenzita práce domácností zahrnutých do pilotného prieskumu agentúry FRA zameraného na Rómov	40
4.4. Marginalizované a chudobné životné podmienky	42
ZÁVERY	45
PRÍLOHA: STRUČNE O PRIESKUME	47
BIBLIOGRAFIA	49

Úvod

Rómovia sú najväčšou a najchudobnejšou etnickou menšinou v Európskej únii (EÚ), čelia sociálnemu vylúčeniu, diskriminácii a nerovnakému prístupu k zamestnanosti, vzdelaniu, bývaniu a zdravotnej starostlivosti. Rovnaký a úplný prístup k zamestnanosti je kľúčom k podpore sociálneho začlenenia a boja proti chudobe. Analýza trhu práce a finančnej situácie Rómov, ktorá sa nachádza v tejto správe, je založená na pilotnom prieskume Agentúry pre základné práva Európskej únie (FRA) zameranom na Rómov. Jeho cieľom je zvýšiť povedomie o situácii a uľahčiť rozvoj lepšie cielených politík na úrovni EÚ a na vnútroštátnej úrovni.

Európska únia je na základe Zmluvy o fungovaní EÚ (ZFEÚ) povinná bojovať proti sociálnemu vylúčeniu a diskriminácii (článok 3 ZFEÚ) a znovu zdôrazniť sociálne práva stanovené v Charte základných práv Európskej únie a Sociálnej charte prijatých Spoločenstvom a Radou Európy¹. Mnohí z približne 10 – 12 miliónov Rómov v Európe čelia vo svojom každodennom živote predsudkom, netolerancii, diskriminácii a sociálnemu vylúčeniu. Žijú na okraji spoločnosti vo veľmi chudobných sociálno-ekonomických podmienkach. Je to v rozpore s hodnotami, na ktorých je založená EÚ, narúša sa tým sociálna súdržnosť a obmedzuje konkurencieschopnosť, čím pre spoločnosť ako celok vznikajú náklady. EÚ prijala stratégiu, ktorej cieľom je riešiť tieto problémy a zároveň zabezpečiť plné dodržiavanie základných práv. Na túto skutočnosť sa upozorňuje v stratégii Európa 2020, ktorej cieľom je inteligentný, udržateľný a inkluzívny rast a výslovne, aj keď nie výhradne, je zameraná na Rómov. Stratégia Európa 2020 tiež viedla k vytvoreniu Rámca EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020, ktoré sú zase zamerané na podporu vykonávania stratégie Európa 2020².

Rada Európskej únie prijala 9. decembra 2013 odporúčanie Rady poskytnúť členským štátom usmernenie na zvýšenie účinnosti ich opatrení na dosiahnutie integrácie Rómov. Je zamerané na posilnenie vykonávania ich vnútroštátnych stratégií na integráciu Rómov alebo integrovaných súborov politických opatrení v rámci širších politík sociálneho začleňovania zameraných na zlepšovanie situácie Rómov a odstránenie akýchkoľvek rozdielov medzi rómskym a celkovým obyvateľstvom. V tomto

odporúčaní sa konkrétne navrhuje, aby členské štáty prijali účinné opatrenia na zabezpečenie rovnakého zaobchádzania s Rómami, pokiaľ ide o prístup na trh práce a pracovné príležitosti. Takisto sa v ňom odporúča, aby prijali opatrenia na boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu, ktoré postihujú znevýhodnené osoby vrátane Rómov, a to prostredníctvom investícií do ľudského kapitálu a politík sociálnej súdržnosti. Členské štáty sa vyzývajú, aby v závislosti od veľkosti, ako aj sociálnej a hospodárskej situácie svojho rómskeho obyvateľstva v kontexte stratégie Európa 2020 zväzili vyzdvihnutie integrácie Rómov ako dôležitej otázky vo svojich národných programoch reforiem alebo národných sociálnych správach³.

Úsilie zamerané na začleňovanie Rómov je zamerané na Rómov, ale týka sa všetkých, ktorí žijú v EÚ, keďže zlepšenie pracovných príležitostí pre Rómov prispieje k dosiahnutiu cieľov stratégie pre rast v rámci stratégie Európa 2020 pre všetkých vrátane ostatných marginalizovaných skupín. Stratégia Európa 2020 je zameraná na päť ambiciózných cieľov v oblasti zamestnanosti, inovácií, vzdelávania, znižovania chudoby a klímy/energetiky. Pre túto správu majú bezprostredný význam dva z nich: zamestnanosť a znižovanie chudoby. Cieľom tejto stratégie je dosiahnuť 75 % mieru zamestnanosti u osôb v produktívnom veku (20 – 64 rokov). Pokiaľ ide o chudobu, cieľom je dosiahnuť, aby sa aspoň 20 miliónov ľudí vymanilo z ohrozenia chudoby a sociálneho vylúčenia⁴. Tieto dva ciele navzájom súvisia, ale chudobu nemožno znížiť iba vyššími príjmami. Hlavným prostriedkom sociálneho začlenenia je v prvom rade zamestnanosť, ktorá môže zlepšiť životné podmienky a umožniť ľuďom, aby sa úspešne vyrovnali s problémami chudoby. Zlepšenie zamestnanosti Rómov okrem toho prispieva k sociálnej súdržnosti tým, že zvyšuje rozmanitosť a podporuje demokratickú stabilitu, čo je predpokladom pre účinnú ochranu ľudských práv⁵.

Na vyriešenie pretrvávajúcej ekonomickej a sociálnej marginalizácie a dosiahnutie úplného dodržiavania základných práv sa v rámci EÚ identifikujú

¹ Európska únia, Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, 2007; Rada Európy, Európska sociálna charta (revidovaná), 1996.

² Európska komisia (2010).

³ Rada Európskej únie (2013).

⁴ Zvyšné tri ciele patria do oblastí výskumu a vývoja, zmeny klímy a vzdelávania. Do oblastí výskumu a vývoja by sa mali investovať 3 % HDP EÚ. V oblasti zmeny klímy a udržateľnosti energie je potrebné dosiahnuť o 20 % menej emisií skleníkových plynov než v roku 1990, získať 20 % energie z obnoviteľných zdrojov a zvýšiť energetickú účinnosť o 20 %. V oblasti vzdelávania má byť miera predčasného ukončenia školskej dochádzky menej ako 10 % a minimálne 40 % osôb vo veku 30 – 34 rokov by malo mať ukončený tretí stupeň vzdelania. Pozri Európska komisia, *Stratégia Európa 2020 v skratke*.

⁵ Rada Európy, Výbor ministrov (2010).

a stanovujú minimálne normy, ktoré je potrebné dosiahnuť v štyroch kľúčových oblastiach – prístupe k vzdelávaniu, zamestnanosti, zdravotnej starostlivosti a bývaní – s cieľom pomôcť členským štátom pri dosahovaní celkových cieľov stratégie Európa 2020. Monitorovanie týchto minimálnych noriem by malo byť založené na spoločných, porovnateľných a spoľahlivých ukazovateľoch, a mala by sa raz ročne o ňom podať správa⁶. Európska komisia, ktorá uznáva vplyv finančnej krízy a krehkú sociálnu stabilitu, v nadväznosti na to doplnila k svojmu mechanizmu makroekonomického dohľadu aj tabuľku ukazovateľov zamestnanosti, nerovnosti a sociálneho vylúčenia⁷.

Pilotný prieskum zameraný na Rómov

V roku 2011 uskutočnila agentúra FRA v spolupráci s Európskou komisiou, Rozvojovým programom OSN a Svetovou bankou pilotný prieskum zameraný na Rómov a nerómske obyvateľstvo žijúce v ich susedstve. V rámci tejto štúdie boli zhromaždené údaje v 11 členských štátoch EÚ o ich situácii v oblasti zamestnanosti, vzdelávania, bývania a zdravotnej starostlivosti, ako aj o aspektoch rovnakého zaobchádzania a informovanosti o právach⁸.

Do tohto prieskumu bolo spolu zahrnutých 16 319 domácností v Bulharsku, Českej republike, Francúzsku, Grécku, Maďarsku, Poľsku, Portugalsku, Rumunsku, na Slovensku, v Taliansku a Španielsku. Za každú domácnosť bol na účely prieskumu vybraný jeden respondent vo veku od 16 rokov. Poskytnuté informácie sa čiastočne týkajú domácnosti ako celku, takže tieto údaje celkovo poskytujú opis životných podmienok 61 271 osôb žijúcich v týchto domácnostiach⁹. Za každú krajinu bolo do vzorky náhodne vybraných približne 1 000 rómskych domácností a 500 nerómskych domácností žijúcich v tesnej blízkosti. Táto vzorka zahŕňala iba regióny, ktoré boli známe svojím vysokým podielom rómskej populácie¹⁰.

Táto vzorka odráža situáciu všetkých regiónov v 11 členských štátoch s nadpriemerným podielom Rómov. Prieskum preto nie je reprezentatívny pre celé rómske obyvateľstvo alebo celkové obyvateľstvo členských štátov zahrnutých do prieskumu. Tento prieskum je zameraný na životné podmienky v oblastiach, v ktorých je rómska identita viditeľnejšia

ako inde. Nerómske obyvateľstvo bolo zaradené do vzorky v tej istej oblasti a od rómskeho obyvateľstva sa odlišuje z hľadiska príjmov, zamestnanosti a bývania. Okrem toho možno spozorovať aj ekonomické rozdiely medzi týmito dvoma skupinami a „väčšinovým obyvateľstvom“, čo je pojem, ktorý sa používa na opis celkového obyvateľstva v krajine so zreteľom na priemernú životnú úroveň v tejto krajine. Na základe tohto výskumu sa zistilo, že rómske aj nerómske obyvateľstvo, ktoré sa zúčastnilo na tomto prieskume, často vykazovalo spoločné prvky marginalizácie a nedostatočnej infraštruktúry, ktorá je charakteristická pre segregované oblasti, v ktorých žijú.

Rómske etnikum bolo vymedzené výhradne prostredníctvom sebaidentifikácie. Patrí sem explicitné povedomie a istý pocit príslušnosti k rómskej menšine.

Rozvojový program OSN a Európska komisia v roku 2012 spoločne uverejnili súhrn kľúčových zistení¹¹. Táto správa obsahuje podrobnejšiu analýzu s odkazom na ciele stratégie Európa 2020 pre oblasť zamestnanosti, chudoby a sociálneho vylúčenia. Je zameraná na situáciu v oblasti zamestnanosti a na faktory, ktoré ovplyvňujú situáciu jednotlivých respondentov, ako aj situáciu domácností v oblasti zamestnanosti, na vzorce ohrozenia chudobou, finančnú situáciu a životné podmienky domácností. V analýze sa snažíme porozumieť najmä rozdielom v oblasti zamestnanosti, ktoré boli v rámci prieskumu zistené, ako aj ich novej súvislosti s faktormi, ako sú segregácia, životné podmienky a vzdelávanie.

Je dôležité vziať tieto faktory do úvahy, pretože zamestnanosť vo forme platenej práce si po prvé vyžaduje ponuku pracovných miest, po druhé primerane kvalifikovanú pracovnú silu a po tretie vhodné podmienky, ktoré pracovníkom umožnia zapojiť sa do pravidelnej každodennej práce. V tejto súvislosti nedostatok štátnych alebo súkromných investícií obmedzuje ponuku pracovných miest a nedostatočná kvalifikácia obmedzuje zručnosti, ktoré zamestnávateľia potrebujú. Možnosti nájsť si prácu znižujú aj faktory, ako sú život v segregovaných oblastiach s obmedzeným alebo žiadnym prístupom k verejnej doprave a nedostatočná infraštruktúra, povinnosti týkajúce sa starostlivosti o dieťa, ako aj diskriminácia a rasizmus.

Rómske domácnosti v segregovaných oblastiach

Cieľové oblasti pre tento prieskum boli zvolené tak, aby zahŕňali mestské a vidiecke oblasti, ako aj oblasti s vyšším podielom rómskych obyvateľov.

⁶ Európska komisia (2011).

⁷ Európska komisia (2013a).

⁸ FRA (2012).

⁹ Do tejto analýzy nie je zahrnutá ďalšia skupina rómskych prisťahovalcov vo Francúzsku, ktorá bola zaradená do vzorky. Výsledky týkajúce sa tejto skupiny zaradenej do vzorky sa nachádzajú v: Cherkezová, S., Tomová, I. (2013).

¹⁰ Podrobné informácie o návrhu na získanie vzoriek a pokrytie sa nachádzajú v: FRA (2013).

¹¹ FRA (2012).

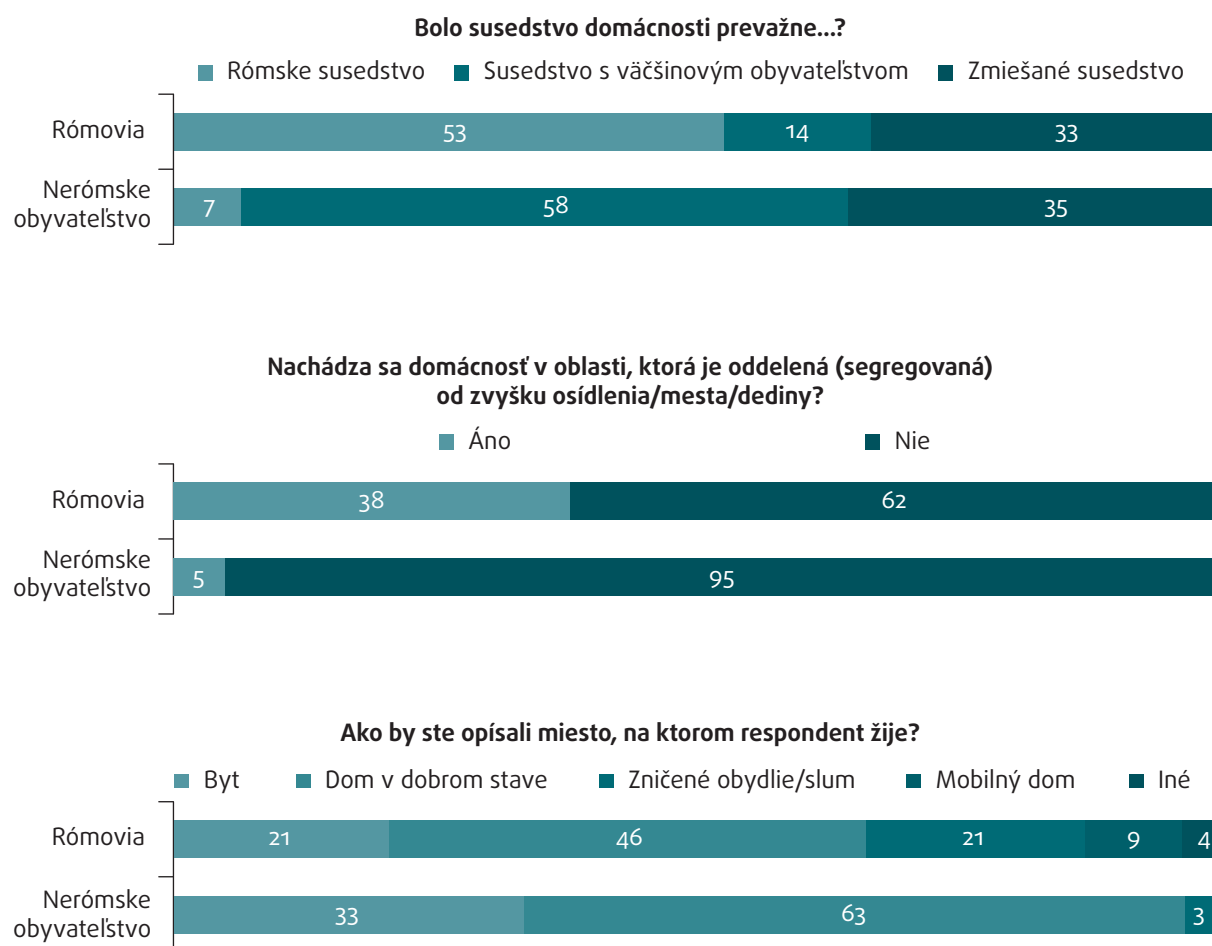
Na prieskum boli vybrané také rómske domácnosti, v ktorých sa aspoň jeden člen domácnosti označil za Róma. Pojem „Róm“, ako ho používa Rada Európy, odkazuje na Rómov, Sinty, Kale a príbuzné skupiny v Európe vrátane Travellerov a východných skupín (Dómov a Lómov). Zahŕňa aj širokú škálu dotknutých skupín vrátane osôb, ktoré samy seba označujú za Cigánov¹². Pojem „nerómske obyvateľstvo“ sa vzťahuje na populáciu, ktorá žije najbližšie pri Rómoch zahrnutých do prieskumu, a ktorá nie je reprezentatívnou vzorkou väčšinového obyvateľstva.

Vo Francúzsku patrili medzi Rómov zahrnutých do prieskumu gens du voyage, ktorí žili na vymedzených stanovištiach (aire d'accueil). V Taliansku žije v táboroch približne polovica a v Grécku jedna tretina respondentov rómskeho pôvodu, teda 47 % a 30 %.

Anketári boli požiadaní, aby klasifikovali typ susediacich respondentov, ktorí tam žijú (graf 1). Z výsledkov vyplýva, že Rómovia zahrnutí do prieskumu sú sústredení vo štvrtiach, ktoré sa líšia od štvrtí nerómskeho obyvateľstva žijúceho v susedstve. Viac ako polovica nerómskeho obyvateľstva, ale iba 14 % Rómov žije v oblastiach, v ktorých tvorí väčšinu, zatiaľ čo viac ako polovica Rómov žila v susedstve Rómov.

Na základe vyhodnotenia anketárov v priemere približne 38 % opýtaných Rómov žije v segregovaných oblastiach na rozdiel od 5 % nerómskeho obyvateľstva. Okrem toho 20 % Rómov žije v tzv. slumoch (schátraných obydliach) alebo zničených obydliach a 9 % v karavanoch alebo mobilných domoch (vo Francúzsku, Grécku a Taliansku).

Graf 1: Hodnotenie anketára týkajúce sa oblasti, v ktorej žijú Rómovia a nerómske obyvateľstvo (v %)

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach.

¹² Rada Európy (2012).

Kľúčové zistenia a stanoviská agentúry FRA

KĽÚČOVÉ ZISTENIA PRIESKUMU O CHUDBE A ZAMESTNANOSTI RÓMOV

Situácia Rómov v 11 členských štátoch EÚ – Zhrnutie výsledkov prieskumu v kocke, spoločná publikácia agentúry FRA, Rozvojového programu OSN (UNDP), Svetovej banky a Európskej komisie predstavuje hlavné zistenia odvodené z kombinovaných údajov Rozvojového programu OSN a prieskumov agentúry FRA zameraných na Rómov vrátane zistení o chudobe a zamestnanosti.

Chudoba

- V priemere približne 90 % Rómov, ktorí sa zúčastnili prieskumu, žije v domácnostiach s ekvivalentným príjmom pod vnútroštátnou hranicou chudoby.
- V priemere približne 40 % Rómov žije v domácnostiach, v ktorých najmenej raz v minulom mesiaci niekto musel ísť spať hladný, pretože si nemohli dovoliť kúpiť potraviny.

Zamestnanosť

- Uvádza sa, že priemerne menej ako jeden z troch Rómov má platené zamestnanie.
- Každý tretí rómsky respondent uviedol, že je nezamestnaný.
- Ostatní uviedli, že sú osoby v domácnosti, dôchodcovia, nemôžu pracovať alebo sú samostatne zárobkovo činní.

Z výsledkov prieskumu vyplýva, že pokiaľ ide o zamestnanie, Rómovia čelia početným problémom: bola spozorovaná veľmi nízka miera zamestnanosti, najmä v prípade mladých Rómov a mladých nerómskych respondentov žijúcich v susedstve. Neukončené vzdelanie spolu s rezidenčnou segregáciou a diskrimináciou posilňujú procesy vylúčenia z formálneho trhu práce. Z výsledkov takisto vyplýva, že mnohí Rómovia aj naďalej žijú v zhoršených podmienkach bývania a extrémnej chudobe, čo predstavuje mimoriadnu záťaž pre ženy a deti, keďže v domácnosti trávajú neúmerne viac času. Tieto zistenia tiež poukazujú na významné rozdiely medzi krajinami, čo je potrebné zohľadniť pri vývoji programov na začleňovanie, zamestnanosť a znižovanie chudoby Rómov.

Prístup k zamestnaniu

Z prieskumu vyplýva, že v prípade Rómov vo všetkých členských štátoch zahrnutých do prieskumu je miera zamestnanosti mimoriadne nízka. Iba 28 % Rómov a 45 % nerómskych obyvateľov žijúcich v susedstve vo veku od 16 rokov uviedlo ako svoju hlavnú činnosť platenú prácu. Značná časť Rómov, ktorí majú platenú prácu, čelí neistým pracovným podmienkam: 23 % má príležitostnú prácu, 21 % je samostatne zárobkovo činných a 9 % je zamestnaných na čiastočný úväzok.

Sadzba platenej práce pre nerómskych obyvateľov žijúcich v blízkosti je vo všetkých členských štátoch zahrnutých do prieskumu pod celoštátnym priemerom, čo by znamenalo, že oblasti, na ktoré bol prieskum zameraný a v ktorých je vysoká koncentrácia Rómov, trpia vo všeobecnosti nedostatkom pracovných príležitostí, a preto sa celkovo vyznačujú vysokou mierou chudoby. Aj napriek vyššej úrovni vykazuje nerómske obyvateľstvo zahrnuté do prieskumu podobné vzory ako celkové obyvateľstvo, čo však neplatí pre Rómov. To by mohlo naznačovať, že ich vzory zamestnanosti sú odlišné a že intervencie na vnútroštátnej úrovni zamerané na oblasti, ktoré zaznamenali relatívny hospodársky pokles, preto nemusia mať dosah na rómske obyvateľstvo. Mladí Rómovia vo veku od 16 do 24 rokov vykazujú spomedzi Rómov najnižšiu mieru zamestnanosti (24 %), ale najmenšie rozdiely v zamestnanosti v porovnaní s nerómskym obyvateľstvom žijúcim v ich tesnej blízkosti (27 %).

Miera nezamestnanosti Rómov, ktorú sami nahlásili, je trikrát vyššia ako v prípade nerómskeho obyvateľstva žijúceho v ich tesnej blízkosti a celkového obyvateľstva. Napriek tomu 74 % všetkých nezamestnaných Rómov tvrdí, že si v súčasnosti hľadá prácu.

Stanovisko agentúry FRA

Cieľom stratégie Európa 2020 je do roku 2020 dosiahnuť zamestnanosť 75 % obyvateľstva vo veku od 20 do 64 rokov. Na dosiahnutie tejto miery zamestnanosti Rómov sa v národných stratégiách zamestnanosti musí zohľadniť osobitná situácia Rómov a zintenzívniť podpora úsilia o generovanie príjmov na miestnej úrovni. V niektorých členských štátoch to môže zahŕňať podporu pre rôzne formy zamestnanosti a samostatnej zárobkovej činnosti, ako sú napríklad obchodné činnosti. Verejné orgány by mali zabezpečiť, aby programy odbornej prípravy určené pre Rómov odrážali ich špecifickú situáciu, ako aj požiadavky na trhu práce.

Programy verejnej zamestnanosti môžu byť dočasným riešením nezamestnanosti, ale mali by sa využívať aj ako príležitosť na rekvalifikáciu a ďalšie vzdelávanie. Miestne investície do infraštruktúry a verejných služieb, ako sú starostlivosť o deti a zdravotná starostlivosť, by sa mali využiť na podporu miestnej zamestnanosti, ktorá môže byť prínosom pre Rómov tak, že bude rozvíjať zručnosti a poskytovať pracovné miesta.

V stratégii Európskej komisie pre dosiahnutie rovnosti medzi ženami a mužmi bolo stanovených päť prioritných oblastí s osobitným dôrazom na rovnakú ekonomickú nezávislosť. Ak by sa v tejto súvislosti stratégie v oblasti zamestnanosti a vytvárania príjmov zamerali osobitne na rómske ženy, mohli by im pomôcť dosiahnuť tento cieľ.

Otázky sociálneho zabezpečenia v oblasti zamestnanosti

Dobрым ukazovateľom pre posúdenie kvality zamestnania je oprávnenosť na zdravotné a sociálne poistenie vrátane dôchodkových systémov. Z výsledkov prieskumu vyplýva, že podstatná časť Rómov čelí neistému alebo neformálnemu zamestnaniu a nemajú nárok na zdravotné a sociálne poistenie vrátane dôchodkových systémov. V priemere 19 % Rómov, ktorí majú platenú prácu, tvrdí, že nemá zdravotné poistenie. Pokiaľ ide o dôchodky, z výsledkov prieskumu vyplýva, že každý tretí rómsky respondent vo veku od 45 rokov neočakáva dôchodok, alebo ho nepoberá, ak je už na dôchodku. Pre porovnanie, iba 5 % – 11 % nerómskych obyvateľov žijúcich v tesnej blízkosti v týchto krajinách tvrdí, že nepoberajú dôchodok, alebo sa domnievajú, že po odchode do dôchodku nebudú poberať dôchodok.

Stanovisko agentúry FRA

Členské štáty EÚ by mali preskúmať spôsoby, ako zabezpečiť zdravotné poistenie pre Rómov v neistom alebo neformálnom zamestnaní, a zvýšiť informovanosť o dostupnosti bezplatného zdravotného poistenia pre tých, ktorí do tohto systému nemôžu prispievať, pretože prístup k zdravotnej starostlivosti je základným právom. Členské štáty by okrem toho mali zabezpečiť, aby si zamestnávateľia plnili povinnosti týkajúce sa platenia príspevkov na zdravotné poistenie, a to aj v prípade flexibilných zmluvných a dočasných pracovných úväzkov.

Členské štáty EÚ by mali preskúmať otázku dôchodkových nárokov Rómov alebo ich nedostatočnú informovanosť o týchto nárokoch. Dôchodkové dávky sú nevyhnutné na to, aby sa starším ľuďom umožnilo žiť samostatne a často výrazne prispievajú k blahobytu a finančnému prežitiu domácností žijúcich v zhoršených podmienkach.

Chudoba a marginalizované životné podmienky

Neschopnosť nájsť si zamestnanie je spojená s rizikom odkázanosti. V Portugalsku, Rumunsku a na Slovensku mali takmer všetky rómske domácnosti, ktoré sa zúčastnili na prieskume, disponibilný príjem pod národnou hranicou rizika chudoby.

Byť „zamestnaný“ však neznamená, že tým nehrozí riziko chudoby, ktoré závisí od typu práce a jej odmeňovania. Zdá sa, že platená práca nemá takmer žiadny vplyv na relatívnu finančnú situáciu rómskych domácností zúčastnených na prieskume.

Chudoba nepostihuje všetkých členov domácnosti rovnako. Najzraniteľnejšie sú rómske deti, ktoré čelia mnohým znevýhodneniam: 42 % Rómov, ktorí žijú v domácnostiach s príjmom pod vnútroštátnou hranicou rizika chudoby, tvoria deti a mladí dospelí do 18 rokov. Hranica rizika chudoby v prípade rómskych domácností, ktoré majú štyri alebo viac detí, sa blíži k 100 %. V prípade domácností, ktoré majú dve a viac detí, zamestnanie žien veľakrát nestačí na prekonanie relatívneho rizika hranice chudoby. Zjavný rozdiel možno zaznamenať len v domácnostiach s jedným alebo žiadnym dieťaťom, ak je zamestnaná aspoň jedna žena.

Miera hladujúcich detí zaznamenaná v prieskume je u Rómov aspoň trikrát vyššia ako v prípade nerómskeho obyvateľstva. V priemere 41 % rómskych detí žije v domácnostiach, v ktorých najmenej raz v minulom mesiaci niekto musel ísť spať hladný, pretože si nemohli dovoliť kúpiť potraviny.

Stanovisko agentúry FRA

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby Rómovia a ďalšie marginalizované skupiny mali právo na primeranú sociálnu pomoc a bývanie s cieľom riešiť jav extrémneho nedostatku vrátane nepostačujúcich a chýbajúcich potravín.

Členské štáty sú podľa medzinárodného práva povinné zabezpečiť, aby deti v domácnostiach, ktoré sa vyznačujú extrémnou chudobou, vrátane Rómov, nevyrastali v podmienkach podvýživy, ktoré môžu spôsobiť dlhodobú fyzickú a psychickú ujmu. Dohovorom o právach dieťaťa (článok 27) a Chartou základných práv Európskej únie (článok 24) sa zaručuje právo každého dieťaťa na životnú úroveň potrebnú pre jeho alebo jej fyzický, duševný, duchovný, mravný a sociálny vývoj.

Európska komisia a členské štáty by mali zabezpečiť účinné a efektívne využívanie finančných prostriedkov EÚ vo viacročnom finančnom rámci s cieľom poskytovať potraviny a podporu tým najodkázanejším a zabezpečiť, aby Rómovia, najmä deti, netrpeli hladom. Takéto využitie finančných prostriedkov je v súlade s odporúčaním o chudobe detí, ktoré bolo uverejnené ako príloha balíka o sociálnych investíciách 2013, v ktorom sa odporúča, aby členské štáty organizovali a vykonávali politiky zamerané na riešenie problému detskej chudoby a sociálneho vylúčenia a podporovali ich dobré životné podmienky.

Platená práca nemusí byť dostatočná na odstránenie extrémnej chudoby rómskych rodín. Členské štáty by mali zabezpečiť, aby ustanovenia týkajúce sa mzdy a sociálnej pomoci umožňovali rodinám dostatočný príjem, ktorý by ich ochránil pred extrémnou chudobou.

Štrukturálne prekážky integrácii na trhu práce

Predsudky a etnická diskriminácia sú kľúčovými faktormi, ktoré bránia integrácii na trhu práce. Mnohí Rómovia tvrdia, že za posledných päť rokov sa pri hľadaní práce stretli s nerovnakým zaobchádzaním. V Španielsku, Rumunsku a Portugalsku 38 % – 40 % tvrdí, že zažili takúto diskrimináciu. V Taliansku, Grécku a Českej republike sa tieto údaje pohybujú od 66 % do 74 %. Mnohí tiež tvrdia, že takéto zaobchádzanie zažili v práci, napríklad v Českej republike (41 %) a v Grécku (33 %).

Segregácia a nevhodné podmienky bývania sú kľúčovými faktormi, ktoré ovplyvňujú bludný kruh vylúčenia. Majú vplyv na očakávania ľudí a podmieňujú stratégie prežitia, pre ktoré sa rozhodnú. Na základe

hodnotenia anketárov približne 38 % opýtaných Rómov žije v segregovaných oblastiach v porovnaní s len 5 % nerómskeho obyvateľstva žijúceho v ich okolí. Približne 20 % Rómov žije v slumoch alebo zničených obydliach. Z osôb zaradených do prieskumu 42 % Rómov a 12 % nerómskych respondentov uviedlo, že nemá prístup k elektrine, tečúcej vode alebo kanalizácii.

Nedostatok pracovných príležitostí súvisí s rezidenčnou segregáciou. Nerómski respondenti, ktorí žijú v susedstve Rómov, vykazujú nižšiu mieru zamestnanosti (31 %) ako nerómski respondenti žijúci vo väčšinových susedstvách (41 %).

Stanovisko agentúry FRA

Členské štáty EÚ a Európska komisia sú povinné zabezpečiť, aby boli právne predpisy týkajúce sa rovnakého zaobchádzania v zamestnaní, povolani a odbornej príprave účinne uplatňované a monitorované. Orgány pre rovnosť by mali zabezpečiť, aby ľudia, najmä tí, ktorí sú najviac vystavení riziku diskriminácie, ako sú Rómovia, boli informovaní o príslušných právnych predpisoch a aby ich mohli efektívne využívať.

Členské štáty by mali zvážiť opatrenia, aby zabezpečili dodržiavanie práva na bývanie (článok 31, Európska sociálna charta) s cieľom znížiť mieru bezdomovectva a zabrániť mu tým, že osobám bez primeraných zdrojov sprístupnia adekvátne bývanie. V súlade s nariadeniami Rady o Európskom fonde regionálneho rozvoja [(ES) č. 1080/2006] a Európskom sociálnom fonde [(ES) č. 1081/2006] by členské štáty mali využívať štrukturálne fondy EÚ na rozvoj a zlepšenie služieb verejnej infraštruktúry v znevýhodnených oblastiach, ako aj na zlepšenie rovnakého prístupu k zamestnaniu a verejným službám. Miestne integračné stratégie by sa mali usilovať o zníženie priestorovej a rezidenčnej segregácie založenej na etnickom pôvode. Členské štáty by mali zvážiť systematické zhromažďovanie údajov na monitorovanie vykonávania politik na integráciu Rómov, pokiaľ ide o verejnú infraštruktúru, priestorovú a rezidenčnú segregáciu.

Rozvoj infraštruktúry môže byť účinným nástrojom na vytváranie pracovných miest na miestnej úrovni. Takéto projekty by mali byť výslovne orientované na zapojenie nezamestnaných zo zraniteľných skupín. Dokonca aj v prípade vyšších krátkodobých nákladov sa ďalšie investície oplatia z dlhodobého hľadiska v podobe zníženia rizika chudoby, sociálneho vylúčenia a väčšej sociálnej súdržnosti. Členské štáty by preto mohli zvážiť zahrnutie takýchto nehmotných výhod do obstarávacích konaní pre projekty infraštruktúry na miestnej úrovni financované EÚ.

1

Vzory účasti na trhu práce

KLÍČOVÉ ZISTENIA

- Miera zamestnanosti Rómov je mimoriadne nízka vo všetkých krajinách zahrnutých do prieskumu: iba 28 % Rómov a 45 % nerómskeho obyvateľstva žijúceho v ich okolí vo veku od 16 rokov uviedlo ako svoju hlavnú činnosť platenú prácu.
- Najväčšie rozdiely v zamestnanosti sú v Portugalsku, kde iba 15 % Rómov uviedlo, že majú určitú formu platenej práce, pričom 43 % nerómskeho obyvateľstva v rovnakej oblasti uviedlo platenú prácu ako svoju hlavnú činnosť. Podobná situácia je na Slovensku a v Španielsku, aj keď v Španielsku sú rozdiely v zamestnanosti menšie.
- Veľká časť Rómov, ktorí majú platenú prácu, čelí neistým pracovným podmienkam: 23 % má príležitostnú prácu, 21 % je samostatne zárobkovo činných a 9 % je zamestnaných na čiastočný úväzok.
- Zdá sa, že v Grécku prakticky neexistujú žiadne rozdiely v zamestnanosti a výsledky týkajúce sa platenej práce Rómov (39 %) a nerómskeho obyvateľstva žijúceho v ich okolí (40 %) sú veľmi podobné. Grécko má najnižší podiel práce na plný úväzok (14 %) u Rómov v produktívnom veku (20 – 64 rokov).
- Spomedzi tých, ktorí majú platenú prácu, majú najväčší podiel práce na plný úväzok Rómovia v Maďarsku (81 %), na Slovensku (80 %) a v Českej republike (79 %), čo môže byť dôsledkom predchádzajúceho ekonomického systému.
- Mladí Rómovia majú najnižšiu mieru zamestnanosti v rámci rómskeho obyvateľstva (24 %), ale vykazujú najmenšie rozdiely v zamestnanosti v porovnaní s nerómskym obyvateľstvom zahrnutým do prieskumu (27 %).
- Celková situácia je však naďalej nepriaznivá pre mladých Rómov, pričom 19 % nerómskeho obyvateľstva a 58 % Rómov vo veku od 16 do 24 nie je zamestnaných, ani nie je zapojená do vzdelávania alebo odbornej prípravy.
- Podiel nerómskeho obyvateľstva s platenou prácou vo všetkých krajinách zahrnutých do prieskumu s výnimkou Českej republiky, Talianska a Slovenska, bol pod vnútroštátnym priemerom. Z toho vyplýva, že oblasti s najväčšou koncentráciou Rómov, na ktoré bol prieskum zameraný, sú tiež oblasti s nedostatkom pracovných príležitostí, v dôsledku čoho čelia vysokej miere chudoby.
- Pri porovnaní podielu Rómov s platenou prácou a celkového obyvateľstva sa nevykázal žiadny vzťah, z čoho vyplýva, že vnútroštátne politiky trhu práce nemajú dosah na rómske obyvateľstvo.
- Rómky v Českej republike, Maďarsku a na Slovensku majú podobný alebo dokonca vyšší podiel platenej práce ako muži. Najväčší rozdiel v zamestnanosti medzi Rómami a Rómkami bol zistený v Grécku a vo Francúzsku. V Grécku žije približne jedna tretina opýtaných Rómov v táboroch. Vo Francúzsku žije 100 % opýtaných v táboroch, čo môže naznačovať tradičnejšie rozdelenie práce medzi kočujúcimi Rómami.

Účasť Rómov na trhu práce bola v uplynulých 20 rokoch v celej Európe nízka. Po prechode od socializmu v strednej a východnej Európe sa miera zamestnanosti Rómov dramaticky znížila¹³. Rómovia patrili často medzi tých, ktorí boli prepustení ako prví zo zamestnania s nízkou kvalifikáciou a často zostali bez práce, neboli schopní znovu nadviazať na tradičné povolania, ako boli obchodovanie, výroba a predaj remeselných výrobkov a obrábanie kovov¹⁴.

Hospodárska kríza má hlboké negatívne dôsledky pre osoby, ktoré sa nachádzajú na spodnej hranici rozdelenia príjmov¹⁵. Osoby s nízkou kvalifikáciou, pracujúce v odvetviach s nízkymi mzdami a v neistom zamestnaní stratili prácu medzi prvými. V južných a niektorých východných členských štátoch EÚ stále rastie nezamestnanosť¹⁶. Zo štúdie Rozvojového programu OSN o Rómoch v strednej a juhovýchodnej Európe vyplynulo, že pri porovnaní roku 2004 s rokom 2011 bolo zníženie miery zamestnanosti Rómov pomerne vyššie ako v prípade nerómskeho obyvateľstva. Hoci sa u Rómov vo veku 15 až 24 rokov výrazne zlepšila úroveň ich dosiahnutého vzdelania, neodrazilo sa to v lepších výhladoch na zamestnanie. Vďaka politikám sa zmenšili rozdiely vo vzdelaní Rómov a nerómskych obyvateľov, ale nenadväzovali naň programy zamestnanosti, ktoré mohli mať vplyv na celkový výsledok. V štúdií Rozvojového programu OSN sa dospelo k záveru, že účasť Rómov na vzdelávaní sa na trhu práce ešte nepremietla¹⁷.

Údaje z prieskumu agentúry FRA ukázali, že vzory činností v rámci rómskych komunít sa často odlišujú od vzorov činností celkového obyvateľstva a nerómskeho obyvateľstva žijúceho v ich okolí. Pri porovnaní postavenia Rómov s nerómskym obyvateľstvom (celkového obyvateľstva zahrnutého do národných priemerov a nerómskeho obyvateľstva žijúceho v tesnej blízkosti) sa musia zohľadniť rozdiely v demografických štruktúrach oboch skupín. Rómovia zahrnutí do prieskumu sú výrazne mladší, žijú vo väčších domácnostiach a v priemere majú viac detí. Pri porovnaní s celkovým a nerómskym obyvateľstvom zahrnutým do prieskumu je preto podiel obyvateľov v produktívnom veku medzi Rómami vyšší a v prípade osôb na dôchodku a starších osôb nižší. Tieto rozdiely ešte viac zväzujú rozdiely v zamestnanosti medzi Rómami a nerómskym obyvateľstvom.

1.1. Platená práca

V prieskume agentúry FRA zameranom na Rómov bola respondentom položená otázka o ich súčasnom postavení na trhu práce, pričom sa rozlišovalo medzi platenou prácou, nezamestnanosťou, prácou v domácnosti a dôchodkom. Respondenti z vybraných domácností boli na účely prieskumu požiadaní, aby poskytli informácie o každom členovi domácnosti vo veku od 16 rokov, pričom mali na výber zo 17 možných kľúčových aktivít¹⁸. Cieľom stratégie Európa 2020 je dosiahnuť zamestnanosť 75 % obyvateľstva vo veku od 20 do 64 rokov v porovnaní s východiskovou hodnotou 69 % v roku 2009. Rámcom EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov sa sledujú podobné ciele, t. j. znížiť rozdiely v zamestnanosti medzi Rómami a celkovým obyvateľstvom. Rozdiely v zamestnanosti sú podľa odhadov z údajov prieskumu agentúry FRA vychádzajú z údajov o súčasnej hlavnej činnosti, ktorú uviedli sami respondenti. Nie sú priamo porovnateľné s mierami zamestnanosti, ktoré uverejnil Eurostat v súvislosti s cieľmi stratégie EÚ do roku 2020. Ciele stratégie Európa 2020 sú založené na definícii Medzinárodnej organizácie práce „osoba za minulé týždne odpracovala aspoň jednu hodinu“. Možno ich však použiť na znázornenie veľkosti rozdielov medzi skupinami, a tým aj veľkosti problémov, ktorým čelí Rámec pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov. Výsledky prieskumu agentúry FRA poukázali na veľký rozdiel v účasti Rómov a nerómskeho obyvateľstva žijúceho v ich okolí na trhu práce (graf 2).

Najväčšie rozdiely v zamestnanosti sú v Portugalsku, kde iba 15 % Rómov uviedlo platenú prácu ako svoju hlavnú činnosť v porovnaní so 43 % nerómskeho obyvateľstva žijúceho v ich okolí. Podobná situácia je na Slovensku a v Španielsku, aj keď v Španielsku sú rozdiely v zamestnanosti menšie. Na druhej strane sa zdá, že v Grécku prakticky neexistujú žiadne rozdiely v zamestnanosti a výsledky týkajúce sa platenej práce Rómov (39 %) a nerómskeho obyvateľstva (40 %) sú veľmi podobné.

Aj keď tieto údaje môžu vo väčšine krajín potvrdiť všeobecný vzorec znevýhodňovania Rómov, táto situácia sa v jednotlivých krajinách výrazne líši a môže súvisieť s rôznymi podmienkami v jednotlivých členských štátoch. Tieto rozdiely môžu vyplývať aj z vnútornej rozmanitosti rómskych skupín, ktoré sa okrem iných kritérií líšia tradičnými profesiami, ktoré kedysi vykonávali¹⁹.

Z údajov prieskumu vyplýva, že v Bulharsku, Českej republike, Taliansku a Grécku je miera zamestnanosti Rómov minimálne dvakrát vyššia ako v Portugalsku.

¹³ Ringold, D. (2000).

¹⁴ Liégeois, J.-P. (2007).

¹⁵ FRA (2010); Horváth, B., a kol. (2012).

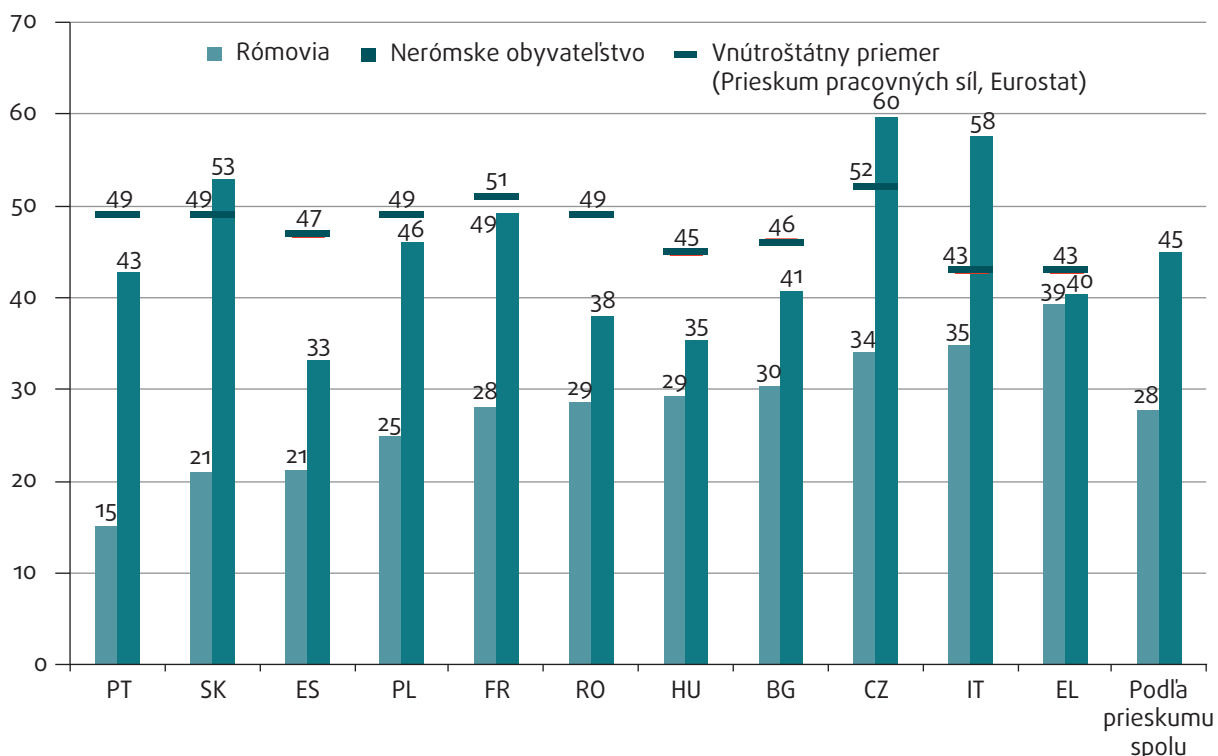
¹⁶ Európsky monitor pracovných podmienok (EWCO), k dispozícii na stránke: www.eurofound.europa.eu/ewco/.

¹⁷ O'Higgins, N. (2012), s. 33 a nasl.

¹⁸ Viac informácií sa nachádza v dokumente agentúry FRA (2013).

¹⁹ Marushiakova, E., Popov, V. (2001).

Graf 2: Hlavná činnosť označená ako „platená práca“ (vrátane práce na plný úväzok, práce na čiastočný úväzok, príležitostnej práce, samostatnej zárobkovej činnosti) v prieskume zameranom na Rómov a v prieskume pracovných síl Eurostatu, podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v %)

Zdroje: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach (vo veku od 16 rokov); prieskum pracovných síl Eurostatu z roku 2011; ročný priemer (vo veku od 15 rokov).

V súvislosti s týmito výsledkami je potrebné vykonať podrobnú analýzu na úrovni jednotlivých krajín, keďže vzory a kvalita zamestnania sa výrazne líšia. Kým Grécko a Taliansko majú najvyššiu mieru platenej práce, majú napríklad aj najnižší podiel zamestnania na plný pracovný úväzok, ako to vyplýva z prieskumu agentúry FRA. V Grécku má iba 14 % Rómov, ktorí majú platenú prácu a ktorí sú v produktívnom veku (20 – 64 rokov), zamestnanie na plný pracovný úväzok v porovnaní so 71 % nerómskeho obyvateľstva žijúceho v ich okolí. Väčšina Rómov v Grécku uviedla, že pracujú ako samostatne zárobkovo činné osoby alebo majú príležitostnú prácu (pozri tiež graf 6). Z tematických správ jednotlivých krajín vyplýva, že od roku 2000 došlo k výraznej zmene v type povolania. Došlo k poklesu tradičnej samostatnej zárobkovej činnosti, napríklad pouličného predaja, pričom zber a predaj odpadového materiálu na recykláciu, najmä kovového odpadu, sa výrazne zvýšil. V Taliansku majú Rómovia tradičnejšie modely samostatnej zárobkovej činnosti a ešte vykonávajú remeselné, obchodné a umelecké činnosti²⁰.

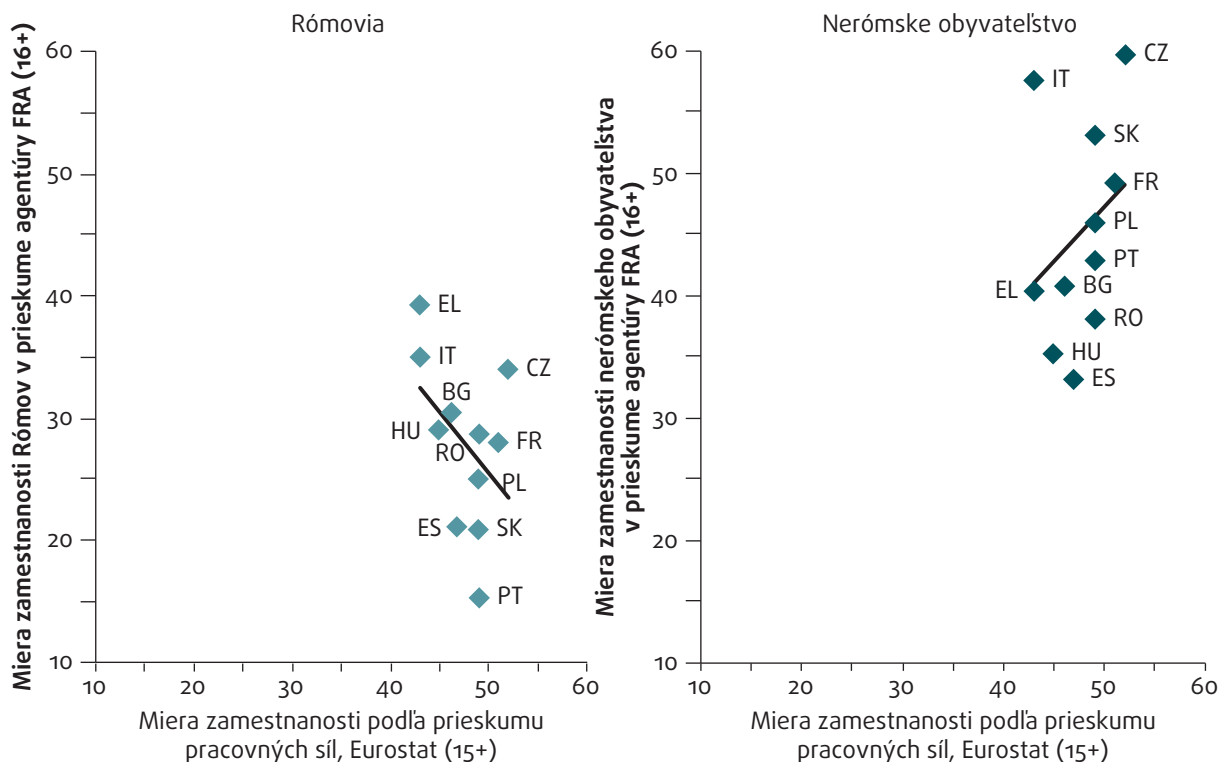
Vo všeobecnosti je podiel platenej práce meraný v prieskume agentúry FRA pod vnútroštátnymi priermi, ktoré zhromaždil Eurostat²¹. Z toho jasne vyplýva, že oblasti, na ktoré bol prieskum zameraný, alebo oblasti s najväčšou koncentráciou Rómov, sú tiež oblasti s nedostatkom pracovných príležitostí, v dôsledku čoho čelia vysokej miere chudoby. Len v Taliansku, Českej republike a na Slovensku je miera zamestnanosti nerómskeho obyvateľstva žijúceho v ich okolí vyššia ako vnútroštátny priemer meraný Eurostatom. To znamená, že medzi jednotlivými krajinami existujú výrazné rozdiely a v niektorých oblastiach sú rozdiely medzi týmito dvoma skupinami ešte väčšie.

Miery zamestnanosti zistené v prieskume agentúry FRA sa môžu líšiť od štandardnej otázky použitej v prieskume pracovných síl z hľadiska rozsahu a definície (graf 3). Eurostat používa menej kategórií odpovedí a zahŕňa aj respondentov vo veku 15 rokov. Okrem toho je z dôvodu pomerne malých vzoriek krajín tolerancia chýb pre mieru zamestnanosti v prieskume

²⁰ Agentúra FRA, Tematické štúdie podľa krajín o situácii Rómov, 2013, dostupné na stránke: <http://fra.europa.eu/en/country-data/2013/country-thematic-studies-situation-roma>.

²¹ Postavenie na trhu práce podľa vlastného vyjadrenia respondentov je zhrnuté v prieskume pracovných síl (Mainstat) pre väčšinu členských štátov EÚ a bolo použité na porovnanie s celkovým obyvateľstvom.

Graf 3: Miera zamestnanosti Rómov a nerómskeho obyvateľstva, ktorú uviedli sami respondenti, v prieskume zameranom na Rómov a v prieskume pracovných síl Eurostatu podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v %)

Zdroje: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnosti (vo veku od 16 rokov); prieskum pracovných síl, Eurostat 2011; Mainstat (vo veku od 15 rokov).

agentúry FRA väčšia ako v prieskume pracovných síl. Väčšie veľkosti vzoriek vo vnútroštátnych prieskumoch zameraných na tieto oblasti by priniesli užitočné výsledky pre monitorovanie a hodnotenie stratégií začleňovania Rómov.

Dalo by sa dôvodne očakávať, že podiel zamestnanosti meraný v prieskume agentúry FRA by bol spravidla vyšší v prípade krajín s vysokou účasťou na trhu práce, ako vyplýva z prieskumu pracovných síl. Platí to pre nerómske obyvateľstvo, pre Rómov však platí opak. V krajinách, v ktorých bola v prieskume pracovných síl zaznamenaná vyššia miera zamestnanosti, sa v rámci prieskumu agentúry FRA zistila vyššia miera zamestnanosti medzi nerómskym obyvateľstvom, ale v prípade Rómov zahrnutých do prieskumu bola miera zamestnanosti nižšia. Rozdielne výsledky naznačujú, že vyššia miera zamestnanosti celkového obyvateľstva na vnútroštátnej úrovni sa nepremietla do vyššej miery zamestnanosti Rómov. Tieto zistenia podporujú výsledky analýzy Rozvojového programu OSN, keďže poskytujú dôkazy o tom, že Rómovia boli v rokoch 2004 až 2011 oddelení od dynamiky vnútroštátneho trhu práce v členských štátoch strednej

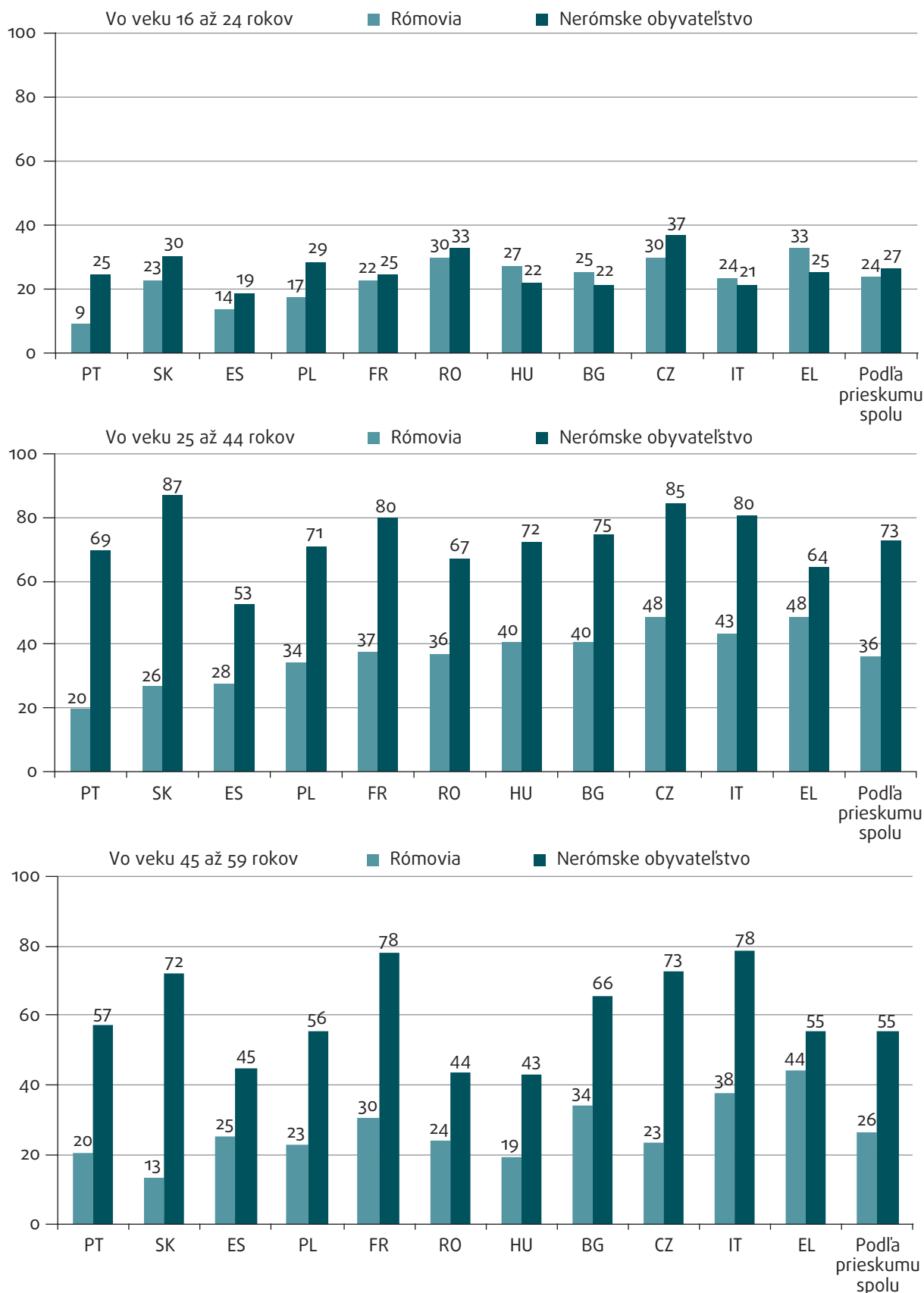
a juhovýchodnej EÚ²². Aj keď Portugalsko, Španielsko a Francúzsko vykazujú podobné vzory ako členské štáty EÚ v strednej a juhovýchodnej Európe s mierou zamestnanosti Rómov hlboko pod celoštátnym priemerom, neplatí to pre Grécko, kde sú miery platenej práce u Rómov rovnaké ako pre nerómske obyvateľstvo žijúce v ich okolí a nachádzajú sa tesne pod celoštátnym priemerom.

1.2. Účasť mládeže na trhu práce

Najviac znevýhodnenou skupinou Rómov sú z hľadiska zamestnanosti najmladší alebo osoby vo veku 16 až 24 rokov, aj keď v porovnaní s nerómskym obyvateľstvom žijúcim v ich okolí majú najmenšie rozdiely v zamestnanosti. V Portugalsku má iba 9 % mladých Rómov zahrnutých do prieskumu platenú prácu v porovnaní s 33 % v Grécku, ktoré má najväčší podiel účasti opýtaných Rómov na trhu práce (graf 4). Miera zamestnanosti v tejto vekovej skupine závisí od

²² O'Higgins, N. (2012). Prieskum Rozvojového programu OSN sa vzťahoval na krajiny zahrnuté do prieskumu agentúry FRA zameranom na Rómov: Bulharsko, Česká republika, Maďarsko, Rumunsko a Slovensko.

Graf 4: Rozdelenie osôb, ktoré sami označili „platenú prácu“ za hlavnú činnosť podľa vekovej skupiny a členského štátu EÚ (v %)

Poznámka: Krajiny sú zoradené podľa celkovej populácie v platenej práci podľa grafu 2.

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach.

podielu osôb, ktoré sa ešte zúčastňujú na vzdelávaní alebo odbornej príprave.

Vzdelanie je kľúčom k získaniu príležitostí na trhu práce. Hoci podiel rómskych respondentov, ktorí nikdy nechodili do školy, v prípade mladších vekových skupín výrazne klesá, miera celkového dosiahnutého vzdelania je v prípade osôb starších ako 16 rokov ešte stále nízka. V prieskume agentúry FRA sa preukázalo, že väčšina mladých Rómov neukončí stredoškolské vzdelanie s maturitou. Podiel predčasného ukončenia školskej dochádzky mladých Rómov vo veku 18 – 24 rokov sa pohybuje v rozmedzí od 72 % (v Českej republike) do 82 % až 85 % (v Bulharsku, Maďarsku, Taliansku, Poľsku a na Slovensku). Vo Francúzsku, Grécku, Portugalsku, Rumunsku a Španielsku viac ako 93 % Rómov vo veku 18 až 24 rokov nemá ukončené vyššie stredoškolské vzdelanie²³. Podiel osôb, ktoré predčasne ukončili školskú dochádzku – podľa ukazovateľa stratégie Európa 2020 definovaných ako mladí ľudia vo veku 18 až 24 rokov, ktorí nie sú sa nezúčastňujú na vzdelávaní alebo odbornej príprave – v roku 2011 predstavoval 13,5 % pre celú populáciu EÚ-28²⁴.

Najmladšia skupina rómskych respondentov (16 – 24 rokov) vykazovala vyššiu mieru platenej práce ako najstaršia skupina (od 45 rokov) na Slovensku, v Rumunsku a Českej republike. Vo všetkých ostatných krajinách zahrnutých do prieskumu bola miera zamestnanosti najvyššia u rómskych respondentov vo veku 25 až 44 rokov. V Českej republike a v Grécku približne každý druhý rómsky respondent v tejto vekovej skupine uviedol, že má platenú prácu.

V prípade najmladšej vekovej skupiny (16 – 24 rokov) sú rozdiely v miere platenej práce medzi Rómami a nerómskym obyvateľstvom s výnimkou Portugalska veľmi malé. Mohlo by sa to vnímať ako pozitívny vývoj. V správe Rozvojového programu OSN o krajinách strednej a juhovýchodnej Európy však bolo zdôraznené, že aj keď bol v tejto vekovej skupine zaznamenaný výrazný nárast miery dosiahnutého vzdelania, jej vplyv na zamestnanosť zjavne nesplnil očakávania²⁵. Aj keď nie je k dispozícii porovnateľný vývoj údajov pre ostatné členské štáty EÚ, v Portugalsku, Španielsku, Taliansku a Grécku existujú náznaky podobného vývoja. Keďže v prípade týchto členských štátov a Rumunska je miera dosiahnutého vzdelania Rómov oveľa nižšia ako v členských štátoch strednej EÚ, u Rómov vo veku od 16 do 24 rokov sa miera negramotnosti zvýšila o viac ako polovicu v porovnaní s vekovou skupinou od 45 rokov²⁶. Vzhľadom na skutočnosť, že nezamestnanosť mládeže v EÚ dosiahla v roku 2012 historické maximum 22,5 % a zaznamenala rekordnú

hodnotu 55,3 % v Grécku, 53,2 % v Španielsku a 37,7 % v Portugalsku, zdá sa, že vplyv vzdelávania na pracovné príležitosti je pre všetkých mladých ľudí vrátane Rómov obmedzený²⁷. Pri výklade rozdielov v účasti na trhu práce medzi jednotlivými vekovými skupinami sa musí zohľadniť politický vývoj, ako aj korelácia s mierou účasti na vzdelávaní.

Nerómske obyvateľstvo má spravidla častejšie platenú prácu ako Rómovia. Graf 4 znázorňuje rozdiely v zamestnanosti medzi Rómami a nerómskym obyvateľstvom žijúcim v jeho okolí. Z prieskumu vyplýva, že najväčší rozdiel v zamestnanosti osôb vo veku 16 až 24 rokov je v Portugalsku (s rozdielom 16 percentuálnych bodov) a v Poľsku (s rozdielom 11 percentuálnych bodov). V prípade osôb vo veku 25 až 44 rokov sú rozdiely v zamestnanosti medzi Rómami a nerómskym obyvateľstvom oveľa väčšie, a to odchýlka 61 percentuálnych bodov na Slovensku a odchýlka 50 percentuálnych bodov v Portugalsku. Najmenšie rozdiely možno spozorovať v Grécku, ktoré má odchýlku 16 percentuálnych bodov, po ktorom nasleduje Španielsko, Rumunsko a Maďarsko.

1.3. Mladí ľudia, ktorí nie sú zamestnaní ani zapojení do procesu vzdelávania alebo odbornej prípravy

Štatistiky zamestnanosti neposkytujú presný obraz o stave činnosti rómskej mládeže v Európe. Na účely komplexného hodnotenia je potrebné uviesť informácie o vzdelávaní a odbornej príprave. Európski politici v čoraz väčšej miere využívajú ukazovateľ NEET, t. j. mladých ľudí, ktorí nie sú zamestnaní, ani sa nezúčastňujú na vzdelávaní alebo odbornej príprave, aby v stratégii Európa 2020 lepšie zachytili situáciu mládeže²⁸. Podľa ukazovateľa Eurostatu NEET v EÚ-28 v roku 2011 sa 13 % mladých ľudí vo veku 15 – 24 rokov nenachádzalo na trhu práce ani sa nezúčastňovalo na vzdelávaní. Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov môže poskytnúť hrubé zastúpenie tohto ukazovateľa na základe vlastného vyjadrenia o súčasnej hlavnej činnosti respondentov. To poukazuje na to, že rozdiely v zamestnanosti medzi mladými Rómami a nerómskym obyvateľstvom žijúcim v ich okolí zväčša vymizli, hoci ich miera je v prípade oboch skupín nízka. Celková situácia je však pre mladých Rómov stále nepriaznivá, pričom podľa prieskumu agentúry FRA 19 % nerómskeho obyvateľstva a 58 % Rómov vo veku od 16 do 24 rokov nie je zamestnaných, ani sa nezúčastňujú na procese vzdelávania alebo odbornej prípravy (graf 5).

²³ FRA (2014a).

²⁴ Eurostat, ukazovateľ stratégie Európa 2020, hlavné ukazovatele.

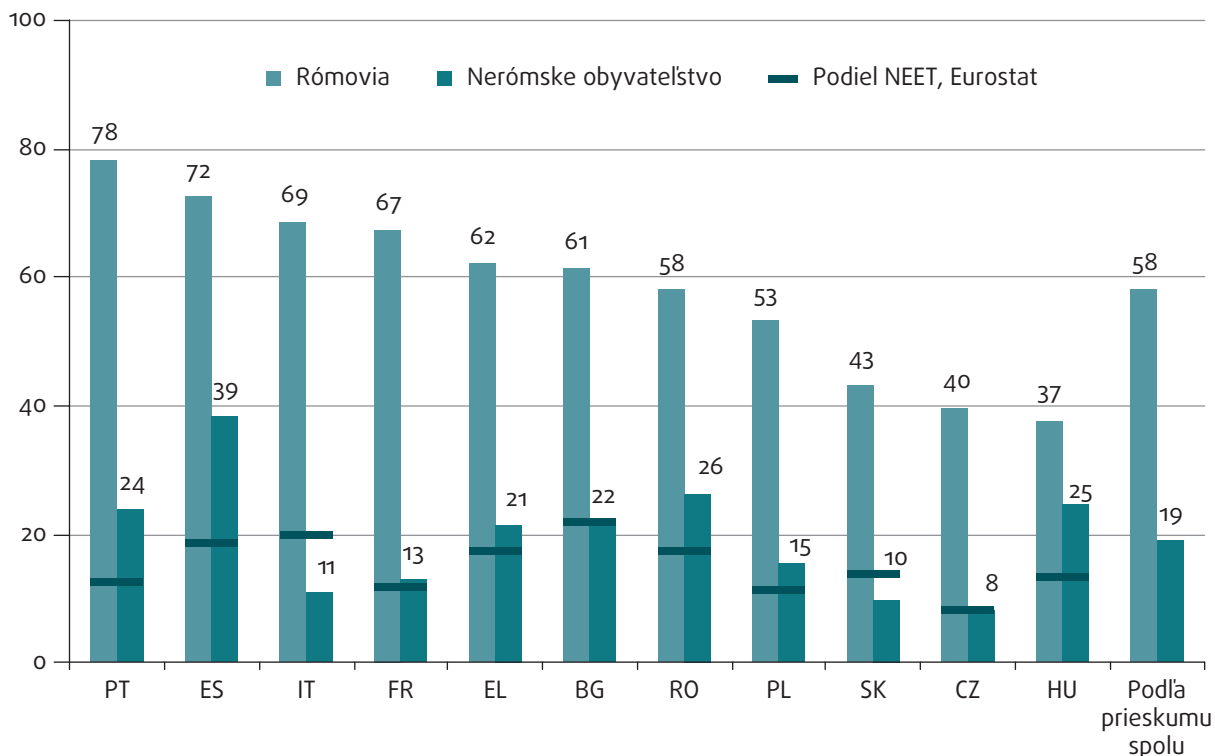
²⁵ O'Higgins, N. (2012).

²⁶ FRA (2014a).

²⁷ Európska komisia, *Nezamestnanosť mládeže*, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/21_youth_unemployment.pdf.

²⁸ Európska nadácia pre zlepšovanie životných a pracovných podmienok (2011).

Graf 5: Mladí ľudia vo veku 16 až 24 rokov, ktorí nie sú zamestnaní, ani sa nezúčastňujú na vzdelávaní alebo odbornej príprave, podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v %)

Poznámka: „Zamestnanie“ zahŕňa podľa vlastnej definície súčasnej hlavnej činnosti akúkoľvek platenú alebo neplatenú prácu, „vzdelávanie“ a „odbornú prípravu“ podľa vlastnej definície súčasnej hlavnej činnosti (vo veku 16 až 24 rokov). Obmedzená porovnatelnosť s podielmi NEET, Eurostat: Mladí ľudia (vo veku 15 až 24 rokov), ktorí nie sú zamestnaní, ani sa nezúčastňujú na vzdelávaní alebo odbornej príprave, 2011 [yth_empl_150, edat_lfse_22] podľa údajov z prieskumu pracovných síl, pričom zamestnanosťou sa rozumie definícia podľa ILO, a ktorí nie sú zapojení do procesu odbornej prípravy alebo vzdelávania počas štyroch týždňov predchádzajúcich prieskumu.

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach; prieskum pracovných síl Eurostatu v roku 2011, podiel NEET.

Medzi mladými Rómami možno spozorovať aj výrazný rozdiel medzi pohlaviami, a to 65 % mladých Rómkov v porovnaní s 52 % mladých Rómov, ktorí nie sú zamestnaní, ani sa nezúčastňujú na vzdelávaní alebo odbornej príprave. To zodpovedá celkovému znevýhodneniu mladých Rómkov. Majú nižšiu mieru zamestnanosti a nižšiu mieru ukončeného vzdelania v porovnaní s mladými mužmi v tej istej vekovej skupine²⁹.

Maďarsko, Česká republika a Slovensko vykazujú najnižšiu mieru NEET u mladých Rómov, a to 37 %, 40 % a 43 %. V týchto krajinách možno spozorovať opačné rodové rozdiely, keď sa na trhu práce alebo vzdelávaní s väčšou pravdepodobnosťou zúčastňujú ženy ako muži. Zatiaľ čo tieto tri krajiny majú najvyššiu mieru celkového dokončeného vzdelania mladých Rómov, mladé Rómky v tomto ohľade ešte stále zaostávajú. Rómky vo veku 16 – 24 rokov dosahujú v týchto krajinách podstatne vyššiu mieru zamestnanosti ako mladí muži. Môže to znamenať, že ukončenie

vzdelania Rómkov prináša lepšie výsledky z hľadiska zamestnanosti.

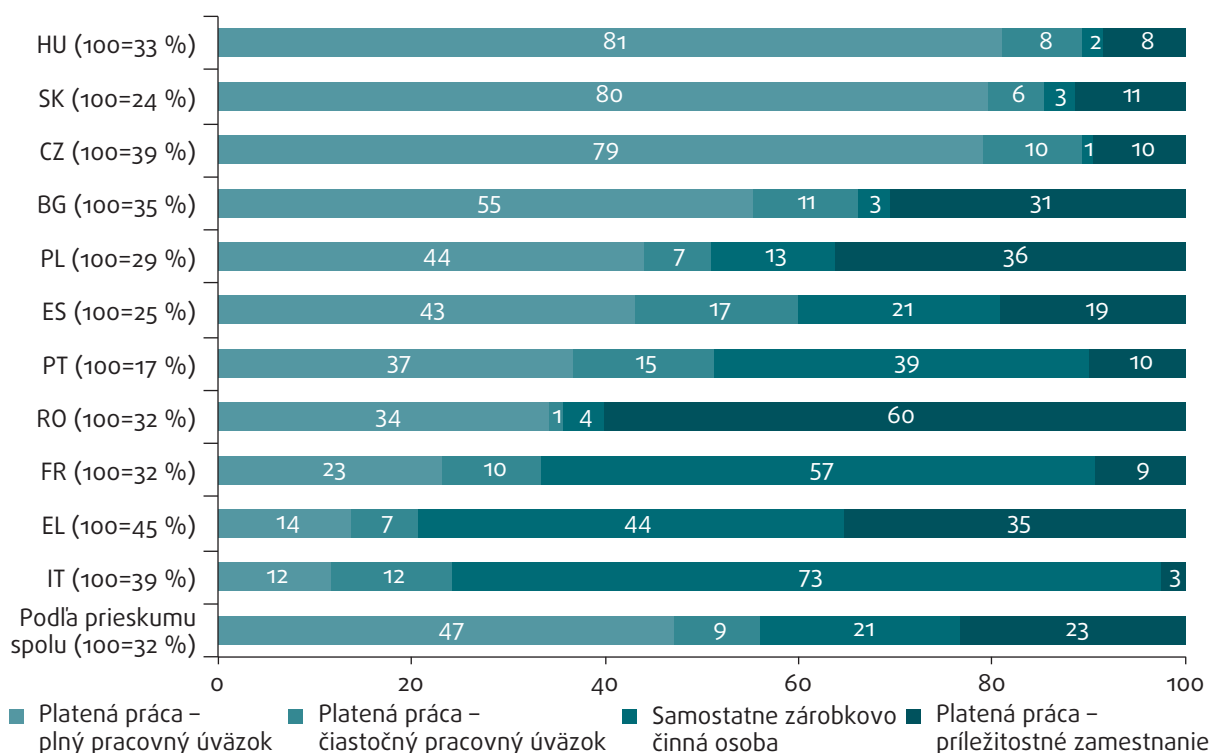
Prevažná väčšina mladých Rómov v Portugalsku (78 %), Španielsku (72 %) a Taliansku (69 %) je vylúčená z oblasti zamestnanosti a vzdelávania. Nerómske obyvateľstvo vo veku 16 – 24 rokov žijúce v ich okolí má vyšší podiel NEET ako všeobecná populácia, pričom najväčší podiel je v Portugalsku (24 %) a Španielsku (39 %). V Taliansku a na Slovensku je však ukazovateľ NEET pre nerómske obyvateľstvo žijúce v ich okolí mierne nižší, ako je národný priemer.

1.4. Vzory zamestnanosti v rámci platenej práce

Do definície „platenej práce“ v prieskume bolo zahrnuté zamestnanie na plný a čiastočný pracovný úväzok, príležitostná práca a samostatná zárobková činnosť. Nebola položená žiadna konkrétna otázka týkajúca sa „neformálnych činností“, keďže je často ťažké stanoviť rozdiel medzi samostatnou zárobkovou činnosťou a príležitostnou prácou.

²⁹ FRA (2014b).

Graf 6: Vzory zamestnanosti Rómov vo veku 20 až 64 rokov podľa % v platenej práci (= 100) a členského štátu EÚ

Poznámka: Obyvatelia v produktívnom veku, iba Rómovia v platenej práci vo veku 20 – 64 rokov. Rozdelenie vzorov zamestnanosti predstavuje 100 % osôb, ktoré uviedli, že majú platenú prácu. Prvý stĺpec (podľa prieskumu spolu 100 = 32 %) predstavuje mieru platenej práce pre každú krajinu. To znamená: 32 % všetkých Rómov zahrnutých do prieskumu uviedlo, že majú platenú prácu, z čoho 47 % majú platenú prácu na plný úväzok.

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach.

Z historického hľadiska čelili Rómovia radikálnej zmene svojich vzorov zamestnanosti, keďže dopyt po tradičných remeslách, výrobkoch a službách sa postupne znižoval³⁰. Z tých, ktoré pretrvali, je len málo schopných vygenerovať dostatočný dopyt na zabezpečenie dostatočného počtu pracovných miest³¹.

V členských štátoch strednej a východnej EÚ viedli štrukturálne ekonomické úpravy smerom k trhovým hospodárstvám v prechodnom období po páde socializmu ku kolapsu mnohých veľkých štátnych podnikov alebo poľnohospodárskych družstiev, ktoré zamestnávali Rómov. Tieto straty pracovných miest priniesli aj väčšiu chudobu na vidieku a urýchlenu migráciu Rómov do miest za prácou v rámci daného štátu³². Vzory zamestnanosti na plný úväzok typické pre obdobie pred prechodom, i keď platy sú v súčasnosti nižšie, sa ešte stále môžu premietajú v súčasných vzoroch zamestnanosti v krajinách, ako sú Česká republika, Slovensko a Maďarsko. V členských štátoch EÚ v juhozápadnej Európe, ako sú Španielsko a Grécko,

možno na základe vysokého podielu samostatnej zárobkovej činnosti ešte stále spozorovať dlhoročnú tradíciu v oblasti obchodu, remesiel a sezónnej práce.

Pri pohľade na vzory zamestnanosti osôb (graf 6), ktoré uviedli, že majú platenú prácu, vykazujú Taliansko a Grécko, ktoré majú najvyšší podiel deklarovanej pracovnej účasti Rómov v produktívnom veku (20 až 64 rokov) (39 % a 45 %), zamestnanie na plný pracovný úväzok iba vo výške 12 % a 14 %. V Rumunsku má 60 % osôb vykonávajúcich platenú prácu príležitostné zamestnanie, v Poľsku 36 %, Grécku 35 % a v Bulharsku 31 %. V Taliansku 73 % respondentov uviedlo, že vykonáva samostatnú zárobkovú činnosť. V Českej republike, Maďarsku a na Slovensku sú pre Rómov typické vzory zamestnanosti, ktoré súvisia s prechodom od komunizmu. Miera zamestnanosti je tu mimoriadne nízka a prevažne ju tvorí práca na plný pracovný úväzok. Samostatná zárobková činnosť nie je v týchto krajinách výrazne zastúpená. Zo 17 % a 25 % Rómov v produktívnom veku v Portugalsku a Španielsku, ktorí majú platenú prácu, má zamestnanie na plný pracovný úväzok menej ako polovica (Portugalsko 37 % a Španielsko 43 %). Vzhľadom na význam zamestnania pre znižovanie

³⁰ Liégeois, J.-P. (2007).

³¹ O'Higgins, N., Ivanov, A. (2006), s. 16 – 17.

³² Ivanov, A., a kol. (2002).

chudoby je potrebný ďalší cieleň výskum zameraný na rôzne formy zamestnania vrátane neformálnych činností.

1.5. Nezamestnanosť

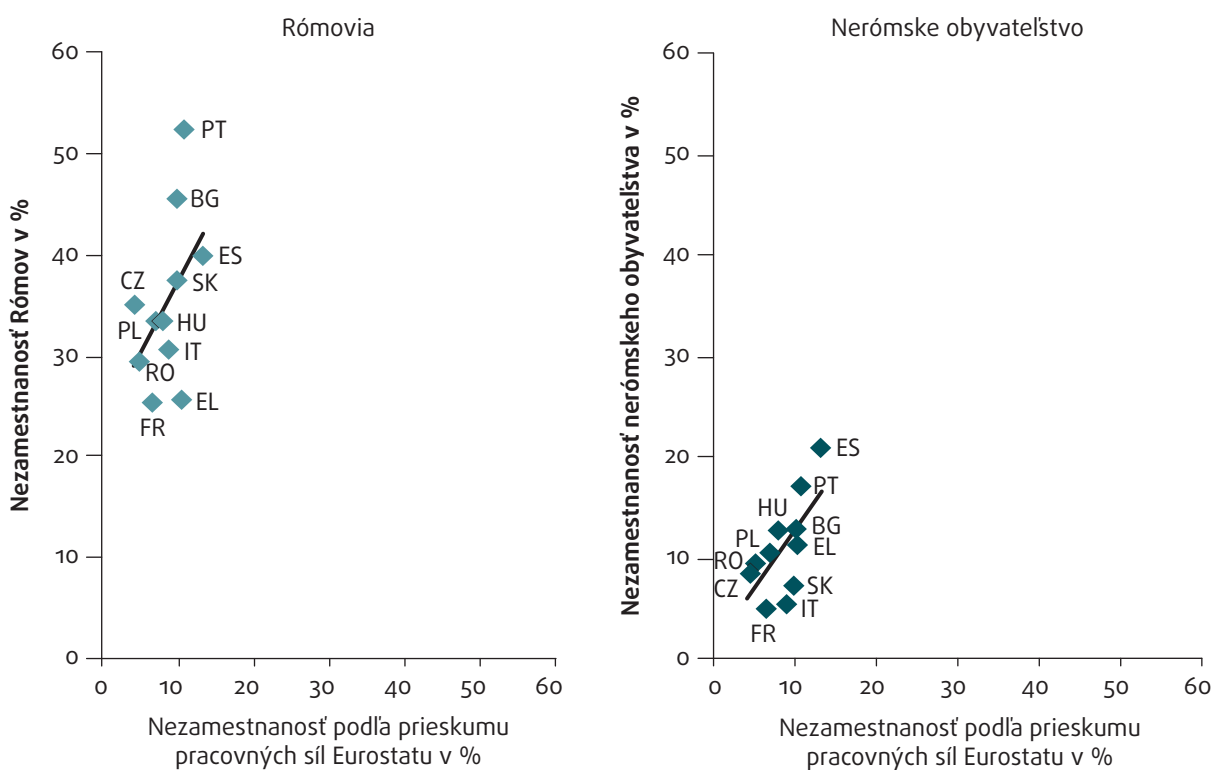
KLÚČOVÉ ZISTENIA

- Miera nezamestnanosti Rómov je trikrát vyššia ako v prípade nerómskeho obyvateľstva žijúceho v ich okolí a všeobecnej populácie.
- Väčšina nezamestnaných Rómov si aktívne hľadá prácu, pričom 74 % nezamestnaných respondentov uviedlo, že si v súčasnosti hľadajú zamestnanie.

Respondenti boli v rámci prieskumu požiadaní, aby definovali svoju súčasnú pracovnú situáciu. Respondenti si mohli vybrať spomedzi 17 rôznych kategórií odpovedí vrátane platenej a neplatenej práce, práceneschopnosti pre chorobu, odchodu do dôchodku, odbornej prípravy a práce v domácnosti. „Nezamestnanosť“ bola preto subjektívne definovaná a mala by sa jasne odlišovať od úradne registrovanej a zaznamenatej nezamestnanosti. Vzhľadom na tento výklad by respondenti pravdepodobne klasifikovali vykonávanie neformálnych činností skôr ako prácu než stav nezamestnanosti.

Nezamestnanosť Rómov, ktorú sami uvádzajú, poukazuje na doplnkový vzor zamestnania. Najvyššia nezamestnanosť je v Portugalsku, a to 53 %, a medzi najnižšie patrí nezamestnanosť v Grécku vo výške 26 % (graf 7). Výsledky nerómskych respondentov tvoria pestrejší obraz o ich nezamestnanosti, ktorú sami uvádzajú, pričom najvyšší podiel nezamestnanosti uvádzajú respondenti v Španielsku (21 %) a najnižší vo Francúzsku a v Taliansku (5 %). Nižšia miera

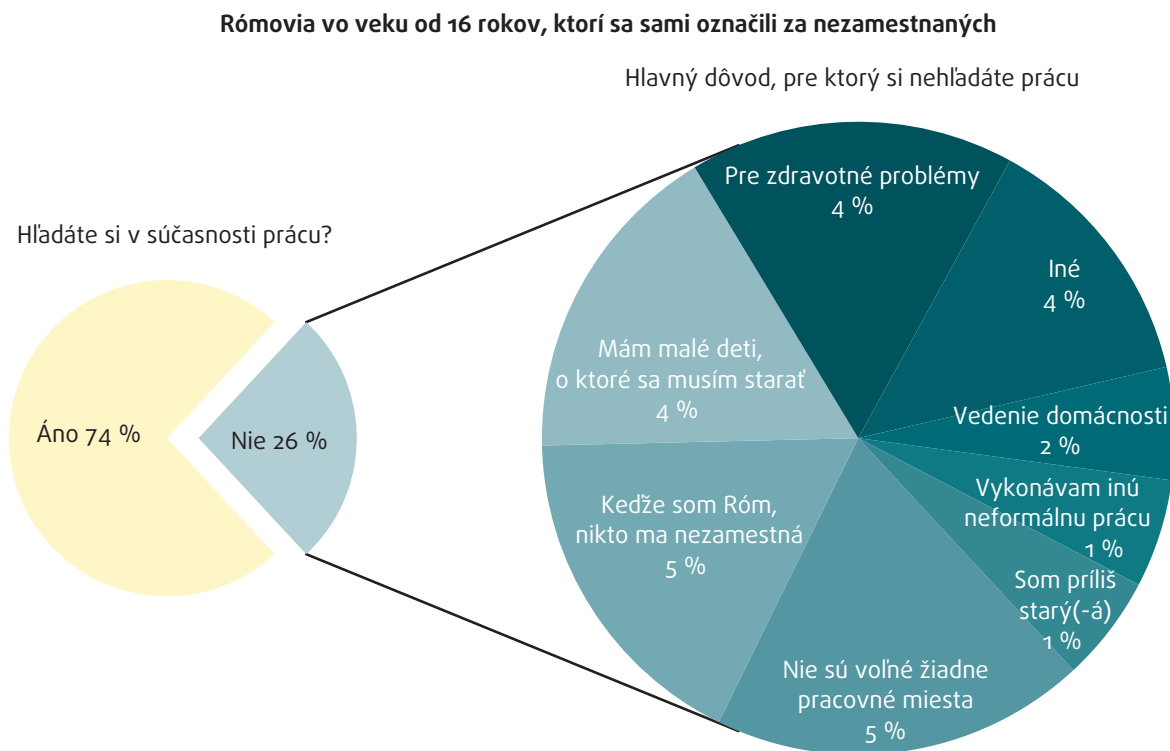
Graf 7: Nezamestnanosť Rómov a nerómskeho obyvateľstva, ktorú respondenti sami uvádzajú, v prieskume zameranom na Rómov a v prieskume pracovných síl Eurostatu podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v %)

Poznámka: Otázka v prieskume pracovných síl týkajúca sa hlavnej činnosti podľa vlastného vyjadrenia je pre členské štáty nepovinná a dostupná iba na požiadanie. Percentuálnym základom je celková populácia vo veku od 15 rokov. Miera nezamestnanosti založená na hlavnej činnosti podľa vlastného vyjadrenia respondentov je zvyčajne nižšia ako miera nezamestnanosti založená na počte obyvateľov v produktívnom veku a definícii ILO.

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach (vo veku od 16 rokov); prieskum pracovných síl Eurostatu v roku 2011; Mainstat (vo veku od 15 rokov).

Graf 8: Hlavný dôvod, pre ktorý si v čase nezamestnanosti Rómovia vo veku od 16 rokov nehládajú prácu

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, rómski respondenti vo veku od 16 rokov.

nezamestnanosti nerómskeho obyvateľstva ako percento celkového počtu obyvateľov sa musí vykladať obozretne z dôvodu vyššieho podielu osôb v dôchodkovom veku. Graf 7 znázorňuje vzťah medzi mierou nezamestnanosti založenou na vyjadrení o svojej hlavnej činnosti v percentách populácie vo veku od 16 rokov zaradenej do vzorky a národným priemerom podľa údajov Eurostatu (prieskum pracovných síl) o osobách vo veku od 15 rokov. Pokiaľ ide o graf 3 týkajúci sa zamestnanosti, dalo by sa očakávať, že v krajinách s nižšou nezamestnanosťou všeobecnej populácie je nezamestnanosť medzi opýtanou populáciou takisto nižšia. V prípade väčšiny krajín zahrnutých do prieskumu je miera nezamestnanosti nerómskeho obyvateľstva nad vnútroštátnym priemerom, a to pravdepodobne preto, že tento prieskum sa vzťahoval prevažne na znevýhodnené oblasti. To však neplatí pre regióny vo Francúzsku, Taliansku a na Slovensku: nezamestnanosť nerómskeho obyvateľstva je v prieskume mierne pod národným priemerom, čo namiesto toho naznačuje, že Rómovia nemajú prospech z regionálnych výhod. Vo všetkých krajinách zahrnutých do prieskumu majú Rómovia oveľa vyšší podiel nezamestnanosti. Do istej miery to možno vysvetliť väčším podielom osôb v produktívnom veku medzi Rómami. Portugalsko a Bulharsko majú najvyššie, a Francúzsko a Grécko najnižšie rozdiely medzi mierou nezamestnanosti Rómov a národným priemerom.

Väčšina nezamestnaných Rómov zahrnutých do prieskumu v priemere uviedla, že si aktívne hľadá prácu (74 %). Graf 8 obsahuje dôvody, ktoré uviedli nezamestnaní rómski respondenti (26 %) na otázku, prečo si nehládajú zamestnanie³³. Desať percent možno označiť ako odradených nezamestnaných: približne polovica rezignovala na nezamestnanosť, lebo sa domnievajú, že ich nikto nezamestná preto, že sú Rómovia. Zvyšných 5 % nevidí na trhu práce žiadne výhľady na zamestnanie. Štyri percentá si plnia povinnosti súvisiace so starostlivosťou o deti a ďalšie 4 % majú zdravotné obmedzenia. Menej ako 1 % nezamestnaných respondentov uviedlo, že si nehládajú zamestnanie, pretože majú neformálnu prácu. Odpovede na tri kategórie, a to „nemám žiadne doklady“, „študujem“ a „som príliš mladý(-á)“ nemajú zo štatistického hľadiska význam a boli zaradené do kategórie „iné“. Štatisticky významný podiel respondentov zahrnutých do prieskumu neoznačil chýbajúce osobné doklady totožnosti, ktoré Rada Európy vo všeobecnosti označila za vážnu prekážku uplatňovania ľudských práv, za prekážku pri hľadaní zamestnania.

³³ Nie je možné vykonať analýzu na úrovni jednotlivých krajín z dôvodu relatívne malého počtu individuálnych odpovedí pri špecifikovaní odpovede podľa kategórie.

Vzhľadom na to, že výhody vyplývajúce zo vzdelávania mali len obmedzený vplyv na situáciu Rómov v oblasti zamestnanosti, a keďže väčšina z nich si aktívne hľadá prácu, nízka miera vzdelania a úroveň kvalifikácie Rómov len čiastočne vysvetľuje zaznamenanú vysokú mieru nezamestnanosti. Ďalšie štrukturálne prekážky, ako sú segregácia, rasizmus a diskriminácia, môžu toto znevýhodnenie iba posilňovať.

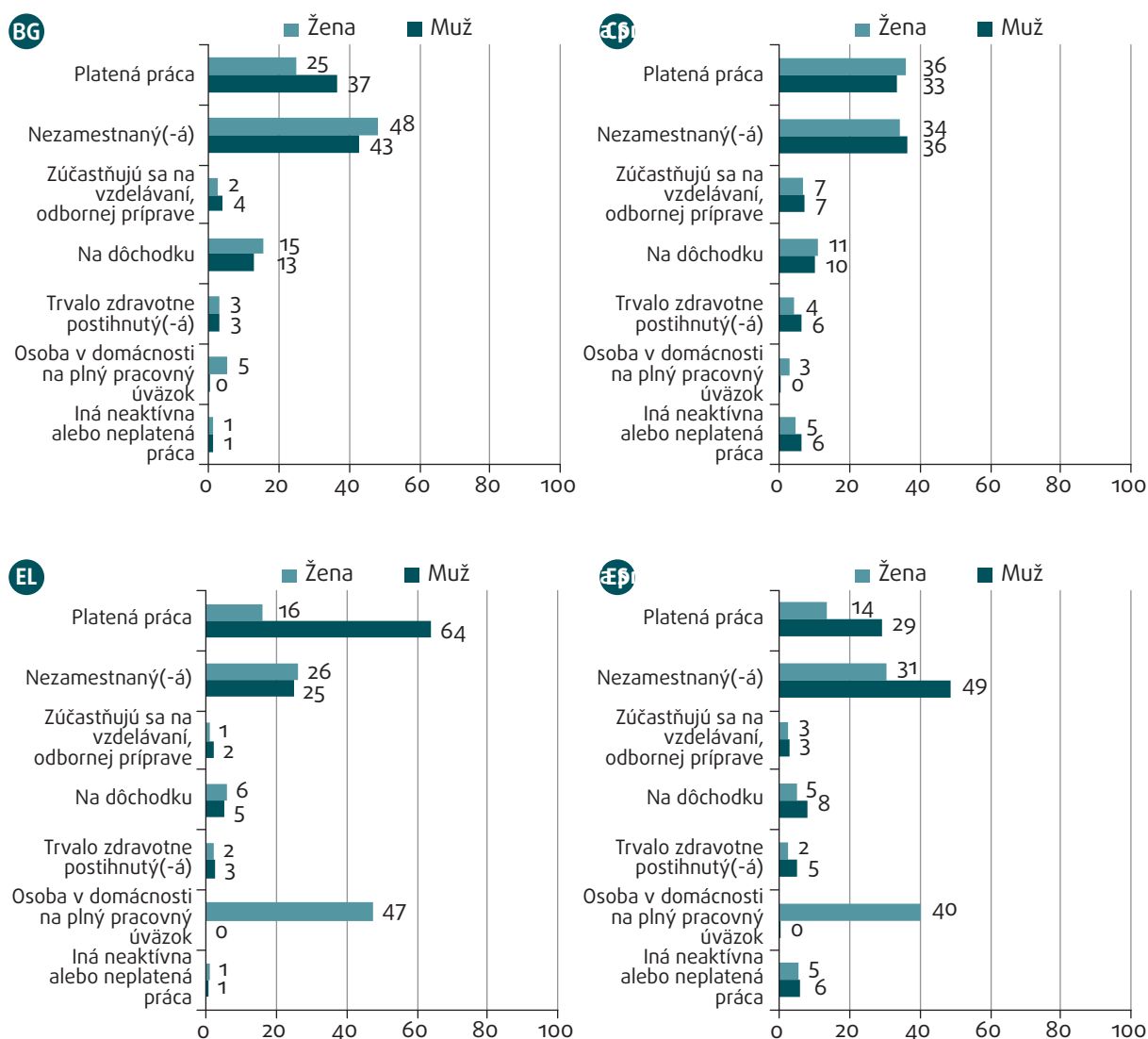
1.6. Účast' žien na trhu práce

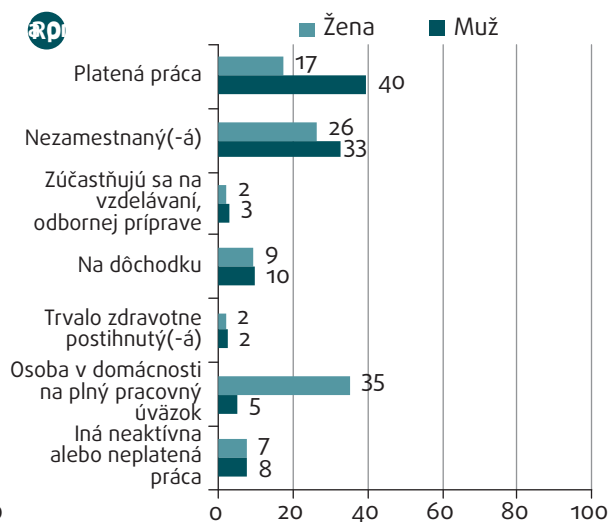
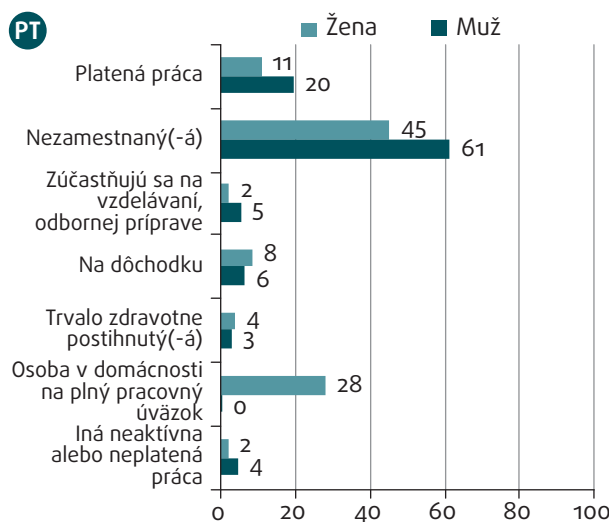
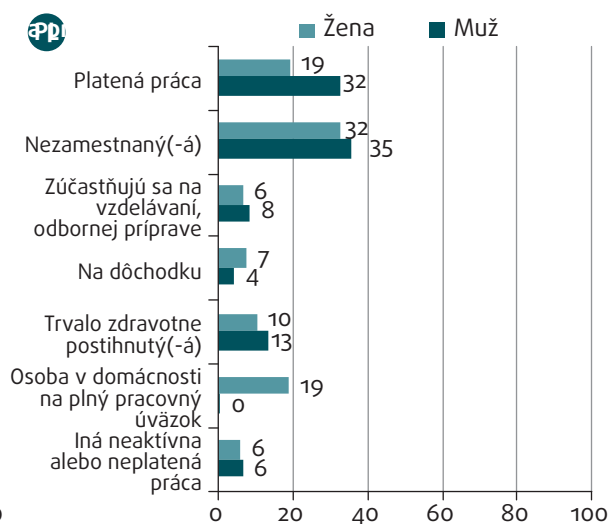
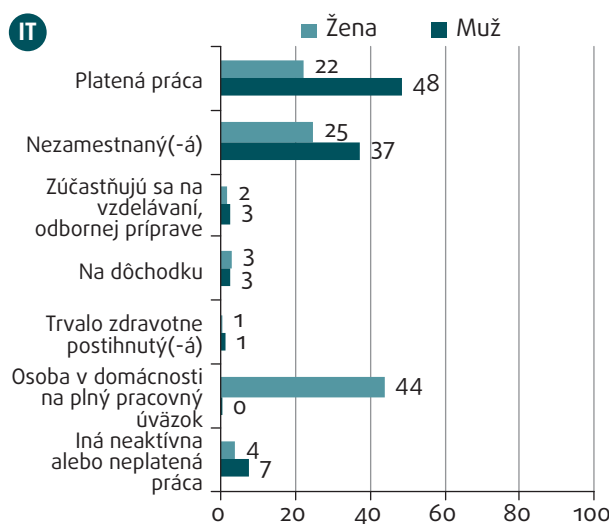
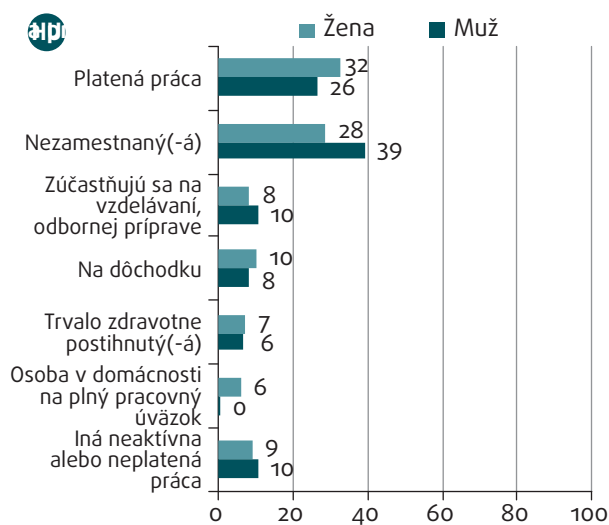
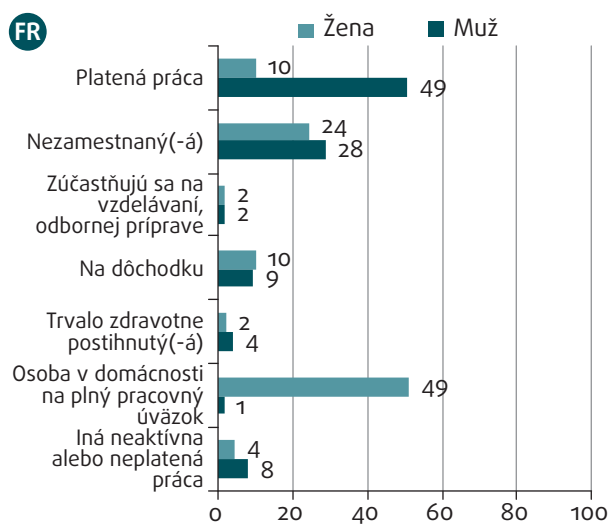
Ucelenejší obraz o účasti na trhu práce poskytujú nasledujúce údaje, ktoré poukazujú na hlavnú činnosť Rómov a Rómkok. Členské štáty EÚ zahrnuté do prieskumu sa líšia najmä z hľadiska účasti žien na trhu práce. V postkomunistických spoločnostiach majú ženy dlhú tradíciu rovnakej účasti na trhu práce, čo zjavne platí pre Rómov. Napríklad v Maďarsku, na Slovensku a v Českej republike majú ženy rovnaký podiel na

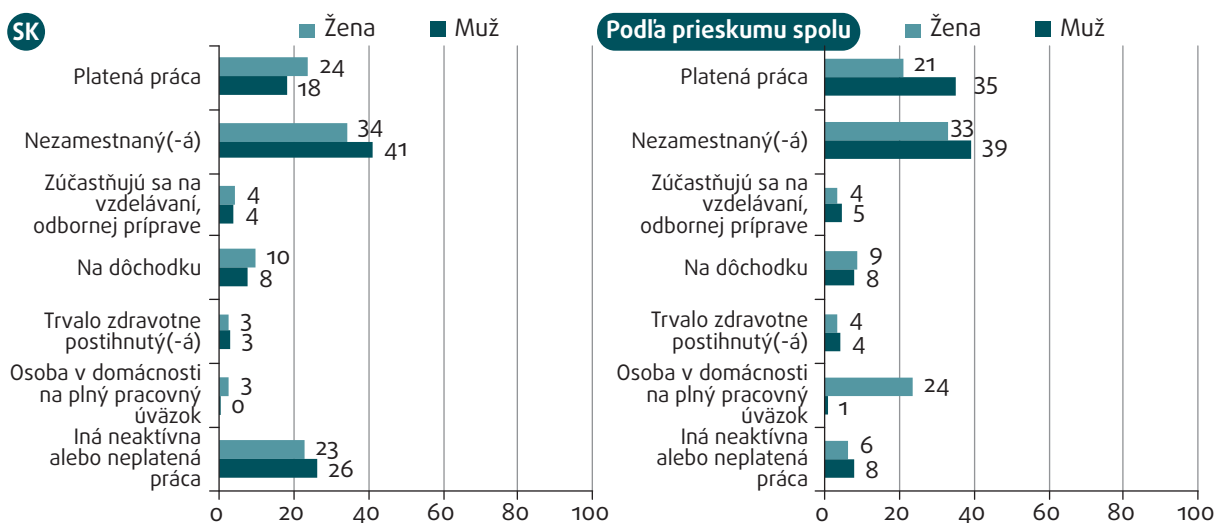
platennej práci ako muži, pričom situácia v Bulharsku je dosť podobná. V týchto krajinách dosahujú Rómky aj porovnateľnú mieru nezamestnanosti. Na vyššiu rodovú rovnosť poukazuje aj percento žien, ktoré sa označujú za ženy v domácnosti na plný úväzok. V štyroch uvedených krajinách bolo iba približne 2 % – 6 % opýtaných Rómkok označených za ženy v domácnosti na plný úväzok (graf 9).

Najväčší rozdiel v zamestnanosti medzi Rómami a Rómkami bol zistený v Grécku a vo Francúzsku. Vo Francúzsku boli do prieskumu zahrnutí iba Rómovia bez stáleho bydliska (*gens de voyage*). Rodina je základným prvkom tohto tradičnejšieho spôsobu života, čo vysvetľuje aj tradičnejšie rozdelenie práce medzi ženami a mužmi než v prípade usadených Rómov. Vo Francúzsku, Grécku, Španielsku a Taliansku bolo viac ako 40 % Rómkok zahrnutých do prieskumu zaradených do kategórie žien v domácnosti na

Graf 9: Vzor hlavnej činnosti Rómov a Rómkok podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v %)

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach, Rómovia vo veku od 16 rokov.

plný úväzok. Poľsko (19 %), Portugalsko (28 %) a Rumunsko (35 %) majú stále vysoký podiel žien „v domácnosti“. Vyššie percento žien, ktoré sa samé označili za ženy v domácnosti na plný pracovný úväzok, môže čiastočne poukazovať na tradičné rodové úlohy, ale aj na rezignáciu žien a ich odchod z trhu práce. Neaktívne osoby, ktoré si aktívne nehľadajú prácu, vrátane žien poskytujúcich opateru, sa často považujú za rezervnú pracovnú silu, ktorá má potenciál byť znovu aktivovaná.

Iba malá časť Rómov vo všetkých krajinách sa zúčastňuje na procese vzdelávania alebo odbornej prípravy, čo potvrdzuje výsledky analýz, podľa ktorých vyššiu strednú školu celkovo navštevuje menšina Rómov. Podiel Rómov vo veku od 16 rokov, ktorí sa zúčastňujú na vzdelávaní alebo odbornej príprave, je vyšší v Českej republike, Maďarsku a Poľsku. Podiel osôb v dôchodkovom veku je pomerne nízky vo všetkých krajinách zahrnutých do prieskumu, čo je čiastočne dôsledkom v priemere mladšej vekovej štruktúry rómskeho obyvateľstva zaradeného do prieskumu.

2

Štrukturálne prekážky integrácie na trhu práce

KLÚČOVÉ ZISTENIA

Segregácia a zlé bytové podmienky predstavujú vážne prekážky prístupu k zamestnaniu a majú vplyv na sociálne začlenenie:

- Podľa klasifikácie anketára 38 % z opýtaných Rómov žije v segregovaných rómskych susedstvách, zatiaľ čo 20 % žije v slumoch alebo zničených obydliach.
- Nerómski respondenti, ktorí žijú v susedstve Rómov, vykazujú podstatne nižšiu mieru zamestnanosti (31 %) ako nerómski respondenti žijúci v susedstvách s väčšinovým obyvateľstvom (41 %).
- V priemere sa väčšina Rómov domnieva, že sa pri hľadaní zamestnania stretávajú s diskrimináciou: v Španielsku, Rumunsku a Bulharsku 38 % – 41 % opýtaných Rómov uviedlo, že boli v priebehu posledných piatich rokov pri hľadaní zamestnania diskriminovaní. V Taliansku, Grécku a Českej republike sa tieto čísla pohybovali od 66 % do 75 %.
- V Českej republike (41 %) a Grécku (33 %) rómski respondenti uviedli, že s diskrimináciou sa najčastejšie stretávali v práci zo strany zamestnávateľov alebo kolegov. Nižší podiel vnímanej diskriminácie na pracovisku bol zaznamenaný na Slovensku (9 %), v Rumunsku (10 %), Portugalsku (13 %) a Bulharsku (15 %).

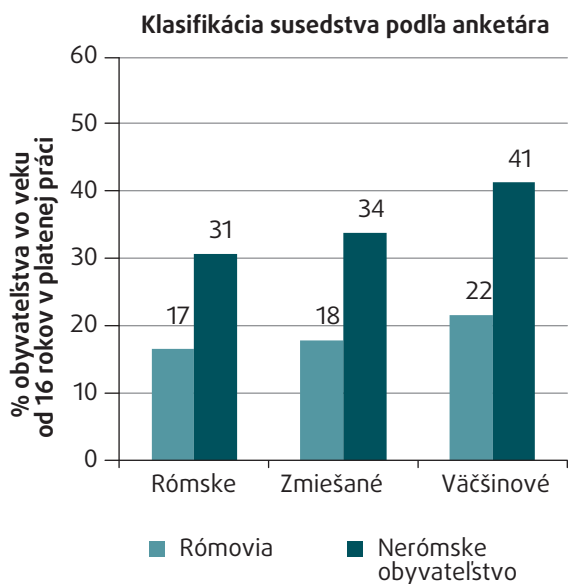
2.1. Priestorová segregácia

Priestorová segregácia môže byť ďalšou prekážkou integrácie na trhu práce. Pilotný prieskum o Rómoch bol zameraný na Rómov a nerómske obyvateľstvo žijúce v tesnej blízkosti, ktorí sa navzájom odlišovali na základe identifikácie svojej etnickej príslušnosti. Tieto oblasti boli vybrané na základe väčšej hustoty Rómov, ktorí v nej žijú. Vzhľadom na marginalizovanú situáciu Rómov sa očakáva, že v týchto oblastiach budú mať obyvatelia s nižšími príjmami nižšie náklady na bývanie. Anketári boli požiadaní, aby posúdili, či opýtané osoby žijú v odlišných susedstvách, a to na základe vyplnenia dotazníka po vykonaní pohovoru, v ktorom bola uvedená táto otázka: „Aké je susedstvo domácnosti? – 1. prevažne rómske susedstvo; 2. prevažne susedstvo s väčšinovou populáciou; 3. zmiešané susedstvo.“ Odpovede boli založené na subjektívnom posúdení³⁴. V prípade viac ako

polovice opýtaných Rómov (53 %) bolo zaznamenané, že žijú prevažne v „rómskych susedstvách“ a iba 14 % v „zmiešaných susedstvách“ s väčšinovým obyvateľstvom. Na druhej strane, v prípade viac ako polovice opýtaného nerómskeho obyvateľstva (58 %) bolo zaznamenané, že žije v susedstve s väčšinovou populáciou a iba 7 % v rómskom susedstve (graf 10). Zdá sa, že vzory bývania ovplyvňujú zamestnanosť Rómov aj nerómskeho obyvateľstva. Nerómski respondenti, ktorí žijú v susedstve Rómov, vykazujú podstatne nižšiu mieru zamestnanosti ako nerómski respondenti žijúci v susedstvách s väčšinovou populáciou. Rovnaký vzor správania možno spozorovať aj u rómskych respondentov. Zdá sa, že osoby žijúce v susedstve Rómov sú bez ohľadu na etnický pôvod ovplyvnené „nevýhodou rezidenčnej segregácie“. Miera zamestnanosti osôb žijúcich v rómskom susedstve je v priemere o 30 % nižšia ako miera zamestnanosti osôb žijúcich v susedstve väčšinovej populácie. Výsledky však poukazujú na to, že etnický pôvod Rómov ďalej ovplyvňuje pracovné príležitosti: miera zamestnanosti Rómov je v priemere

³⁴ Dotazník a technická správa obsahujúca základné informácie o prieskume sa nachádzajú na adrese: <http://fra.europa.eu/en/survey/2012/roma-pilot-survey>.

Graf 10: Osoby v platenej práci podľa rómskej a nerómskej príslušnosti a susedstva (v %)

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach vo veku od 16 rokov.

o 50 % nižšia ako miera zamestnanosti nerómskeho obyvateľstva žijúceho v rovnakom type susedstva.

2.2. Diskriminácia

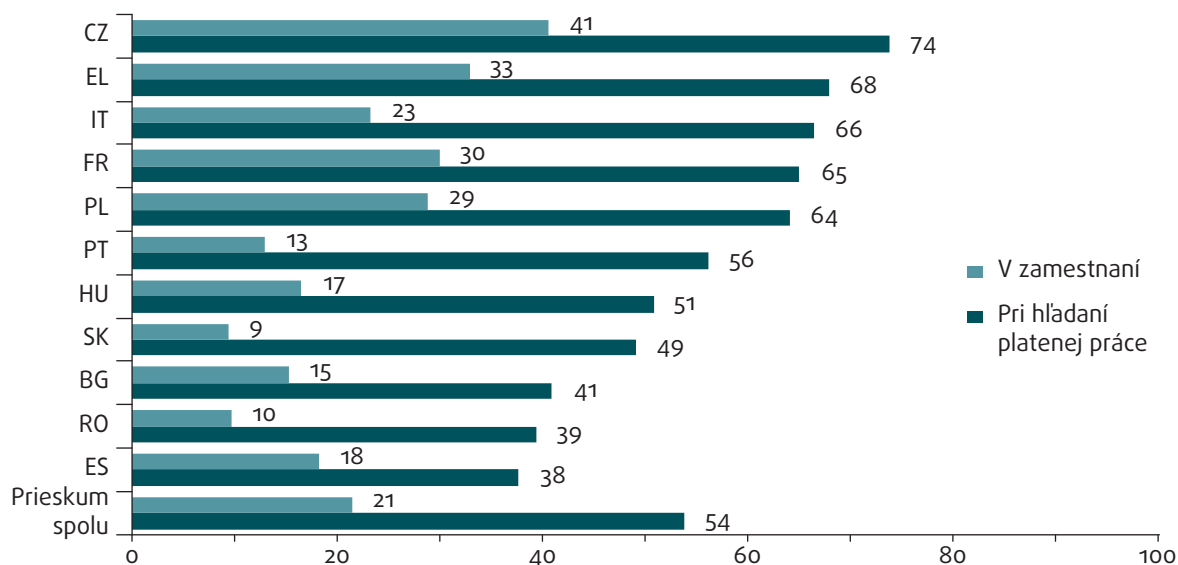
38 % až 75 % Rómov usúdilo, že sa pri hľadaní zamestnania stretlo s diskrimináciou. Najhoršia situácia je v Českej republike, kde traja zo štyroch Rómov, ktorí si za posledných päť rokov hľadali zamestnanie, uviedli,

že sa stretli s diskrimináciou (graf 11). V tejto krajine zažili diskrimináciu do veľkej miery aj osoby, ktoré boli za posledných päť rokov aspoň raz zamestnané: 41 % respondentov uviedlo, že boli na pracovisku diskriminovaní, pretože boli Rómovia. Viac ako polovica rómskych respondentov uchádzajúcich sa o zamestnanie uviedla, že čelili diskriminácii z dôvodu svojho etnického pôvodu, a to: v Grécku (67 %), Taliansku (66 %), Poľsku (63 %), Francúzsku (61 %), Portugalsku (56 %) a Maďarsku (50 %). V Španielsku, Bulharsku, Rumunsku a na Slovensku je táto miera o trochu nižšia. Tieto zistenia potvrdzujú predchádzajúce výsledky zistené v prieskume agentúry FRA EÚ-MIDIS z roku 2008, ktorý pri porovnávaní siedmich krajín preukázal nižšiu mieru celkovej diskriminácie v prípade Slovenska, Bulharska a Rumunska ³⁵. Vo všetkých krajinách je miera diskriminácie vnímanej v práci oveľa nižšia ako miera diskriminácie vnímanej pri hľadaní zamestnania. Najnižší podiel diskriminácie vnímanej na pracovisku na základe etnického pôvodu bol zaznamenaný na Slovensku, v Rumunsku a Portugalsku. Miera skúseností s diskrimináciou sa musí zväziť spolu s mierou izolácie. V prípade, že v susedstve žijú prevažne Rómovia, je expozícia, a teda aj riziko diskriminácie a rasistického správania menšie. Prieskum agentúry FRA EÚ-MIDIS I takisto preukázal, že strach z diskriminácie vedie k vyhýbavému správaniu. T. j. Rómovia sa vyhýbajú určitým obchodom alebo kaviarňam, pretože očakávajú, že sa s nimi bude zle zaobchádzať ³⁶.

³⁵ FRA (2009a).

³⁶ FRA (2009b).

Graf 11: Skúsenosti s diskrimináciou za posledných päť rokov z dôvodu rómskeho pôvodu, podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v %)

Otázka: „Hľadali ste si za posledných 5 rokov platenú prácu/mali ste zamestnanie?“ Ak áno: „Stretli ste sa niekedy pri hľadaní platenej práce/na pracovisku s diskrimináciou zo strany osôb, pre ktoré alebo s ktorými ste pracovali?“

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, rómski respondenti vo veku od 16 rokov.

3

Otázky sociálneho zabezpečenia v oblasti zamestnanosti

KLÚČOVÉ ZISTENIA

- Podstatná časť rómskych respondentov má iba neisté alebo neformálne zamestnanie. V priemere 19 % Rómov, ktorí majú platenú prácu, uviedlo, že nemajú zdravotné poistenie, pričom najviac prípadov bolo zaznamenaných v Bulharsku (51 %), Rumunsku (46 %) a Grécku (42 %). V Španielsku však iba 1 % Rómov, ktorí mali platenú prácu, aj napriek vysokému podielu príležitostného zamestnania, uviedlo, že nemajú zdravotné poistenie. Vo Francúzsku, Českej republike a Maďarsku iba 3 % Rómov, ktorí mali platenú prácu, uviedlo, že nemá zdravotné poistenie.
- Každý tretí rómsky respondent vo veku od 45 rokov neočakáva, že bude poberať dôchodok a v prípade, že je už dôchodca, nedostáva žiadny dôchodok. Na porovnanie, iba 8 % nerómskeho obyvateľstva žijúceho v ich okolí uviedlo, že nemá nárok na dôchodok.
- Najnižší podiel Rómov vo veku od 45 rokov, ktorí uviedli, že nemajú nárok na dôchodok, boli zaznamenané v Maďarsku (20 %), Českej republike (14 %) a na Slovensku (11 %).
- V Poľsku, Rumunsku a Grécku približne polovica rómskych respondentov vo veku od 45 rokov nepredpokladá, že by mala nárok na dôchodok alebo si nie je vedomá existencie takéhoto nároku. Na druhej strane, iba 5 % – 11 % nerómskeho obyvateľstva uviedlo, že nepoberajú žiadny dôchodok, alebo si nemyslia, že budú poberať dôchodok, keď sa stanú dôchodcami.

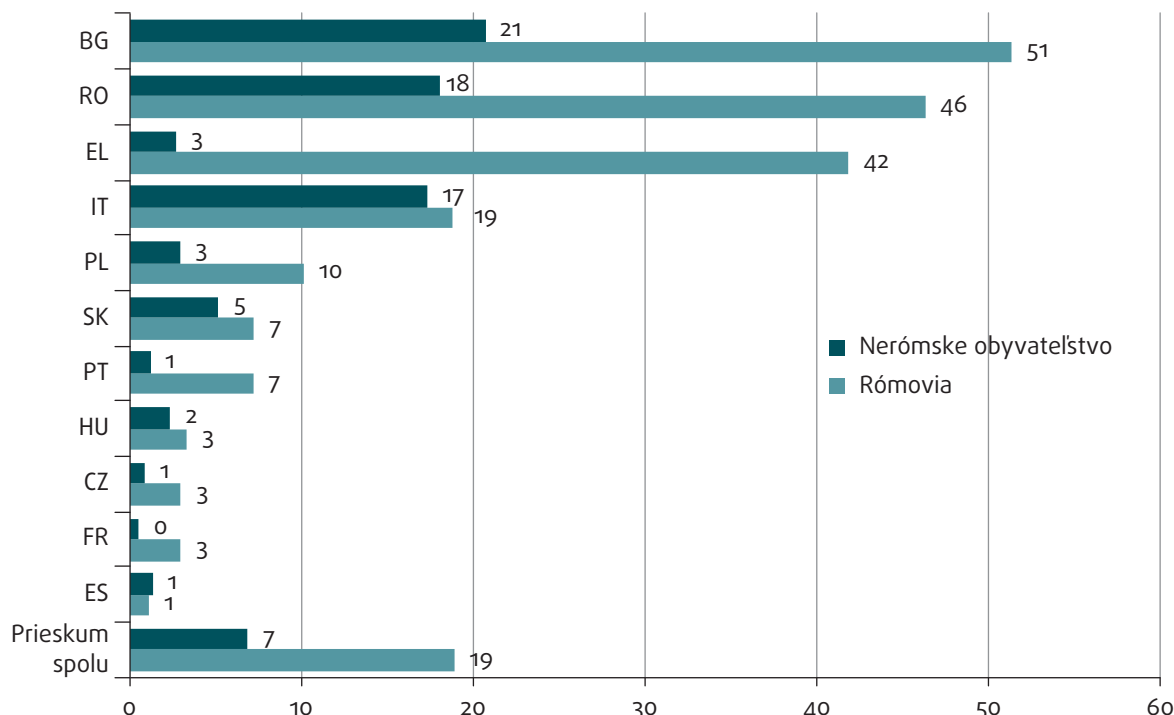
3.1. Zdravotné poistenie

Zamestnanecké postavenie v členských štátoch EÚ prináša so sebou zdravotné a sociálne poistenie, krytie v prípade nehody, staroby a nezamestnanosti, a preto sa považuje za kľúčový nástroj sociálneho začlenenia. Respondentom bola položená otázka, či majú zdravotné poistenie. Odpovede na túto otázku poukazujú na prístup k zdravotnému poisteniu, ako aj na informovanosť o tomto prístupe. Z údajov vyplýva, že niektorí respondenti, ktorí podľa vlastného tvrdenia majú platenú prácu, takisto uviedli, že nemajú žiadne zdravotné poistenie. Podiel týchto respondentov je mimoriadne vysoký v Bulharsku (31 %), Rumunsku (60 %) a Grécku (35 %) (graf 12). Tieto krajiny takisto

vykazujú najväčší rozdiel v porovnaní s nerómskym obyvateľstvom žijúcim v ich okolí. Je možné, že nízky príjem, neisté a neformálne zamestnanie alebo kombinácia týchto faktorov môžu ovplyvniť nároky na zdravotné poistenie. V Španielsku však iba 1 % respondentov uviedlo, že nemá zdravotné poistenie, aj keď značná časť z nich uviedla, že majú príležitostné zamestnanie (10 %), čo poukazuje na význam systémov sociálnej ochrany pre najviac zraniteľné osoby.

Podobným problémom čelí významná časť nerómskeho obyvateľstva. Nerómski respondenti v Bulharsku (20 %), Rumunsku (18 %) a Taliansku (17 %) uviedli, že nemajú zdravotné poistenie.

Graf 12: Podiel osôb, ktoré uviedli, že nemajú zdravotné poistenie, ale majú platenú prácu, podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v %)

Poznámka: Iba osoby, ktoré majú platenú prácu (vrátane zamestnancov na plný pracovný úväzok, čiastočný úväzok, samostatne zárobkovo činných osôb a osôb s príležitostným zamestnaním).

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, respondenti vo veku od 16 rokov.

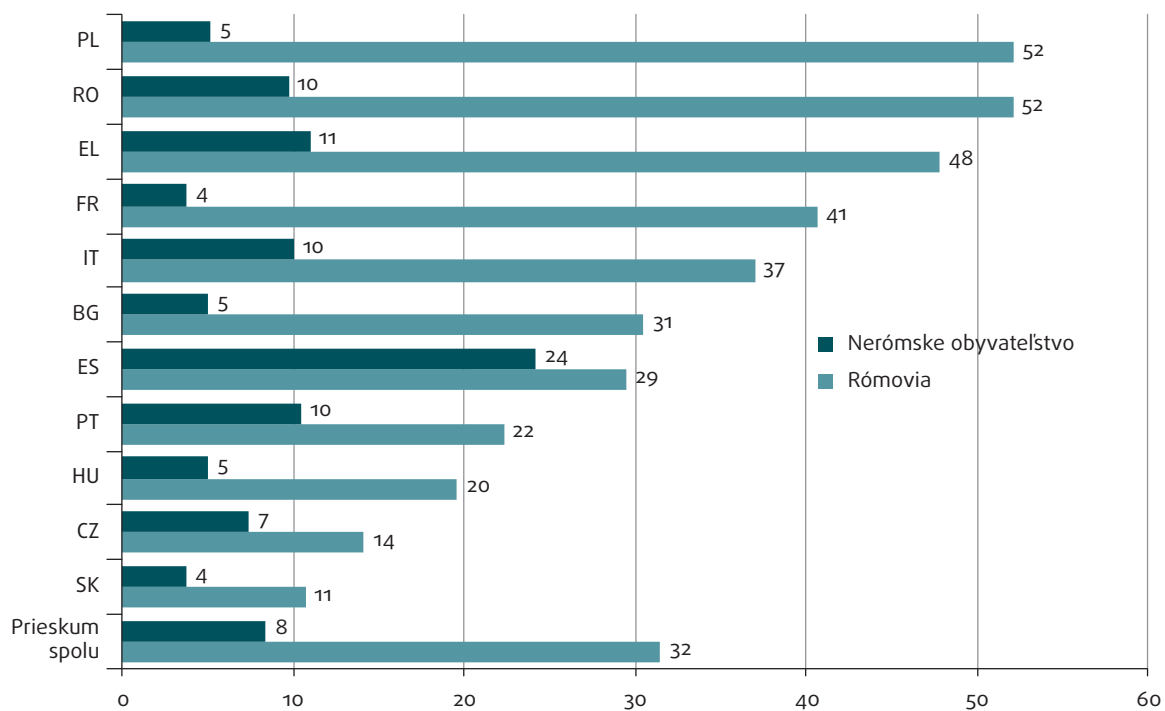
3.2. Dôchodkové nároky

V pilotnom prieskume zameranom na Rómov bola respondentom položená otázka, či sa domnievajú, že budú po dosiahnutí dôchodkového veku poberať dôchodkové dávky. Odpovede na túto otázku odrážajú úroveň tohto nároku, ale aj informovanosť a prístup k štátnym dôchodkovým systémom. Neexistencia nároku na starobný dôchodok poukazuje nielen na dlhé obdobia nezamestnanosti, ale aj na neformálne a neisté pracovné podmienky bez sociálneho zabezpečenia.

V grafe 13 sú znázornené očakávania Rómov a nerómskych osôb v súvislosti s dôchodkom vo veku od 45 rokov, čo je veková skupina, o ktorej sa predpokladá, že bude mať rastúci záujem o dôchodky.

V Poľsku, Rumunsku a Grécku približne polovica respondentov neočakáva alebo si nie je vedomá, že by mala nárok na dôchodok. Na porovnanie, iba 5 % – 10 % nerómskeho obyvateľstva žijúceho v tesnej blízkosti uviedlo, že nepoberá dôchodok, alebo sa domnieva, že po odchode do dôchodku nebudú poberať dôchodok. Jednu výnimku tvorí Španielsko, kde sú očakávania v súvislosti s dôchodkom takmer rovnomerne vyvážené – 24 % nerómskych respondentov a 29 % rómskych respondentov uviedlo, že nemajú takéto nároky. V Maďarsku, Českej republike a na Slovensku je najmenej osôb, tak Rómov, ako aj nerómskeho obyvateľstva, ktoré očakávajú, že nebudú poberať dôchodok. Aj táto skutočnosť odráža ešte politiku bývalých komunistických krajín zameranú na plnú zamestnanosť so sociálnym zabezpečením.

Graf 13: Podiel osôb vo veku od 45 rokov, ktoré uviedli, že nemajú nárok na dôchodkové dávky po dosiahnutí dôchodkového veku, podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v %)

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, respondenti vo veku od 45 rokov.

4

Cieľ stratégie Európa 2020 týkajúci sa chudoby a sociálneho vylúčenia

KLÚČOVÉ ZISTENIA

- V Taliansku, Francúzsku a Portugalsku mali takmer všetky rómske domácnosti, ktoré sa zúčastnili na prieskume, disponibilný príjem pod vnútroštátnou hranicou rizika chudoby.
- V Rumunsku je 78 % rómskych respondentov ohrozených chudobou, ďalej nasleduje Česká republika (80 %), Poľsko (81 %) a Maďarsko (81 %).
- Okrem toho sú prakticky všetky rómske domácnosti zahrnuté do prieskumu, ktoré majú štyri alebo viac detí, ohrozené chudobou.
- Najzraniteľnejšiu skupinu tvoria rómske deti, ktoré čelia mnohým znevýhodneniam: 42 % Rómov, ktorí žijú v domácnostiach s príjmom pod vnútroštátnou hranicou rizika chudoby, tvoria deti do 18 rokov.
- Zdá sa, že platená práca nemá takmer žiadny vplyv na relatívnu finančnú situáciu rómskych domácností. Z Rómov žijúcich v Taliansku, ktorí majú platenú prácu, ostáva 95 % pod vnútroštátnou hranicou chudoby. Vo Francúzsku je tento pomer 93 % a v Portugalsku 92 %. Maďarsko, Poľsko (67 %) a Rumunsko (70 %) vykazujú najnižšiu hranicu rizika chudoby Rómov, ktorí majú platenú prácu.
- Takmer dve tretiny opýtaných Rómov v Portugalsku (73 %) a viac ako polovica na Slovensku, v Poľsku a Španielsku žije v domácnostiach, ktoré sa takmer vôbec nezúčastňujú na trhu práce. Grécko vykazuje najvyššiu pracovnú účasť (25 % práce nízkej intenzity) a podobne ako v prípade jednotlivých podielov zamestnanosti vykazuje najnižšie rozdiely medzi Rómami a nerómskym obyvateľstvom žijúcim v ich okolí.
- Ak sú ženy v domácnostiach s dvomi alebo viacerými deťmi zamestnané, môže sa tým znížiť núdza, ale v priemere tieto domácnosti ostávajú pod hranicou rizika chudoby.
- Len v domácnostiach s jedným alebo žiadnym dieťaťom možno zaznamenať väčší rozdiel, ak je zamestnaná aspoň jedna žena. Osoby v bezdetných domácnostiach sú na 63 % ohrozené chudobou aj v prípade, že jedna zo žien je zamestnaná. Miera rizika ohrozenia chudobou je v prípade nezamestnanosti ženy 85 %.
- Z opýtaných 42 % Rómov a 12 % nerómskych respondentov uviedlo, že nemajú prístup k elektrine, tečúcej vode alebo ku kanalizácii. Najhoršie podmienky bývania boli zistené v Rumunsku, na Slovensku a v Maďarsku.
- V priemere 41 % rómskych detí zahrnutých do prieskumu žije v domácnostiach, v ktorých najmenej raz v minulom mesiaci niekto musel ísť spať hladný, pretože si nemohli dovoliť kúpiť potraviny. Tieto čísla sú aspoň trikrát vyššie v prípade Rómov ako nerómskeho obyvateľstva.
- Na Slovensku je pomer detí žijúcich v domácnostiach, ktoré trpia hladom, 12-krát vyššia v prípade Rómov ako v prípade nerómskeho obyvateľstva, pričom v Taliansku je 40-krát vyššia. V prípade Talianska a Grécka, ktoré majú druhú najvyššiu mieru hladujúcich detí po Rumunsku, je toto zistenie v ostrom kontraste s vysokou mierou zamestnanosti Rómov.

Cieľový ukazovateľ stratégie pre rast Európa 2020 na zníženie počtu osôb ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením sa skladá z troch zložiek. Zahŕňa počet osôb, ktoré sú: ohrozené chudobou alebo majú vážne materiálne problémy, alebo ktoré žijú v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce (tabuľka 1).

Osoby ohrozené chudobou majú veľmi nízky príjem pre domácnosť, vážený veľkosťou domácnosti a vekom detí, ktorý je pod národnou hranicou rizika chudoby. Za osoby žijúce v domácnosti s veľmi nízkou pracovnou intenzitou sa považujú osoby vo veku o až 59 rokov a členovia domácnosti v produktívnom veku, ktorí za posledný rok odpracovali menej ako 20 % svojho potenciálu. Tento ukazovateľ vyjadruje percento osôb s ekvivalentným disponibilným príjmom pod hranicou rizika chudoby. Hranica rizika chudoby je pre každú krajinu stanovená vo výške 60 % národného mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu. Disponibilný príjem je súhrn všetkých čistých príjmov domácnosti počas roka. Aby bolo možné zohľadniť rozdiely vo veľkosti a zložení domácností, údaje o príjmoch sa uvádzajú na ekvivalent dospelého. To znamená, že celkový príjem domácnosti sa vydelením ekvivalentom veľkosti pomocou tzv. modifikovanej ekvivalenčnej škály OECD. Podľa tejto škály sa koeficient 1,0 použije pre prvého dospelého, 0,5 pre každého ďalšieho člena domácnosti vo veku od 14 rokov a 0,3 pre každé dieťa do 14 rokov.

Závažná materiálna deprivácia sa predpokladá v prípade, ak si daná osoba nemôže dovoliť základné potreby, ako sú vykurovanie domova, alebo ak mešká s platením účtov za nájom alebo hypotéku. Miera „závažnej materiálnej deprivácie“ je definovaná ako percento populácie s vynúteným nedostatkom aspoň štyroch z deviatich položiek materiálnej deprivácie v rámci rozmeru „ekonomické napätie a výroby dlhodobej spotreby“. Deväť položiek, ktoré sa berú do úvahy, sú: 1. nedoplatky na hypotéku alebo platby nájomného, účty, splátky za lízing alebo iné platby za úvery; 2. schopnosť dovoliť si zaplatiť týždennú dovolenku mimo domova raz ročne; 3. schopnosť dovoliť si jedlo s mäsom, kura, rybu (alebo vegetariánsky ekvivalent) každý druhý deň; 4. schopnosť čeliť neočakávaným finančným výdavkom; 5. domácnosť si nemôže dovoliť telefón (vrátane mobilného telefónu); 6. domácnosť si nemôže dovoliť farebný televízor; 7. domácnosť si nemôže dovoliť práčku; 8. domácnosť si nemôže dovoliť automobil a 9. schopnosť domácnosti platiť za udržiavanie primeraného tepla doma.

Tabuľka 1 poskytuje prehľad celkového obyvateľstva v 11 členských štátoch EÚ, ktoré bolo zahrnuté do pilotného prieskumu zameraného na Rómov.

Formulácia otázok v rámci pilotného prieskumu zameranom na Rómov umožňuje odhadnúť pracovnú intenzitu a mieru rizika chudoby a poskytnúť isté

Tabuľka 1: Ukazovatele chudoby a sociálneho vylúčenia v stratégii Európa 2020 pre celkovú populáciu, podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v %)

Ukazovatele chudoby a sociálneho vylúčenia v stratégii Európa 2020 za rok 2011				
	Nízka intenzita práce	Riziko chudoby	Závažná materiálna deprivácia	Riziko chudoby alebo sociálneho vylúčenia
BG	11	22	44	49
CZ	7	10	6	15
EL	12	21	15	31
ES	12	22	4	27
FR	9	14	5	19
IT	10	20	11	28
HU	12	14	23	31
PL	7	18	13	27
PT	8	18	8	24
RO	7	22	29	40
SK	8	13	11	21
EÚ-27	10	17	9	24

Poznámka: Posledný stĺpec je menej ako súčet predchádzajúcich troch v dôsledku prekryvania všetkých troch skupín.

Zdroj: Eurostat EU-SILC, 2011.

poznatky o závažnej materiálnej deprivácii domácností zahrnutých do prieskumu.

4.1. Riziko chudoby

Riziko chudoby je hlavným ukazovateľom cieľa Európa 2020 v boji proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Označuje nízky príjem, nižší než 60 % národného mediánu (stredný príjem). Ide o relatívny pojem v závislosti od úrovne národného mediánového príjmu, ktorý je iba nepriamym meradlom chudoby. Životná úroveň, ktorú možno na základe určitého príjmu dosiahnuť, závisí aj od dostupných prostriedkov, prístupu k bývaniu a verejným službám a od osobných potrieb. Príjem je však merateľný a porovnateľný, a nízky príjem je stále dobrým ukazovateľom chudoby. Vzhľadom na to, že príjem môže byť len znakom viacrozmerného javu, schválilo sa, že bude označovaný ako „ohrozený“ chudobou a bol použitý ako hlavný ukazovateľ pre lisabonskú stratégiu EÚ pre rast na obdobie rokov 2000 – 2010 pre oblasť chudoby.

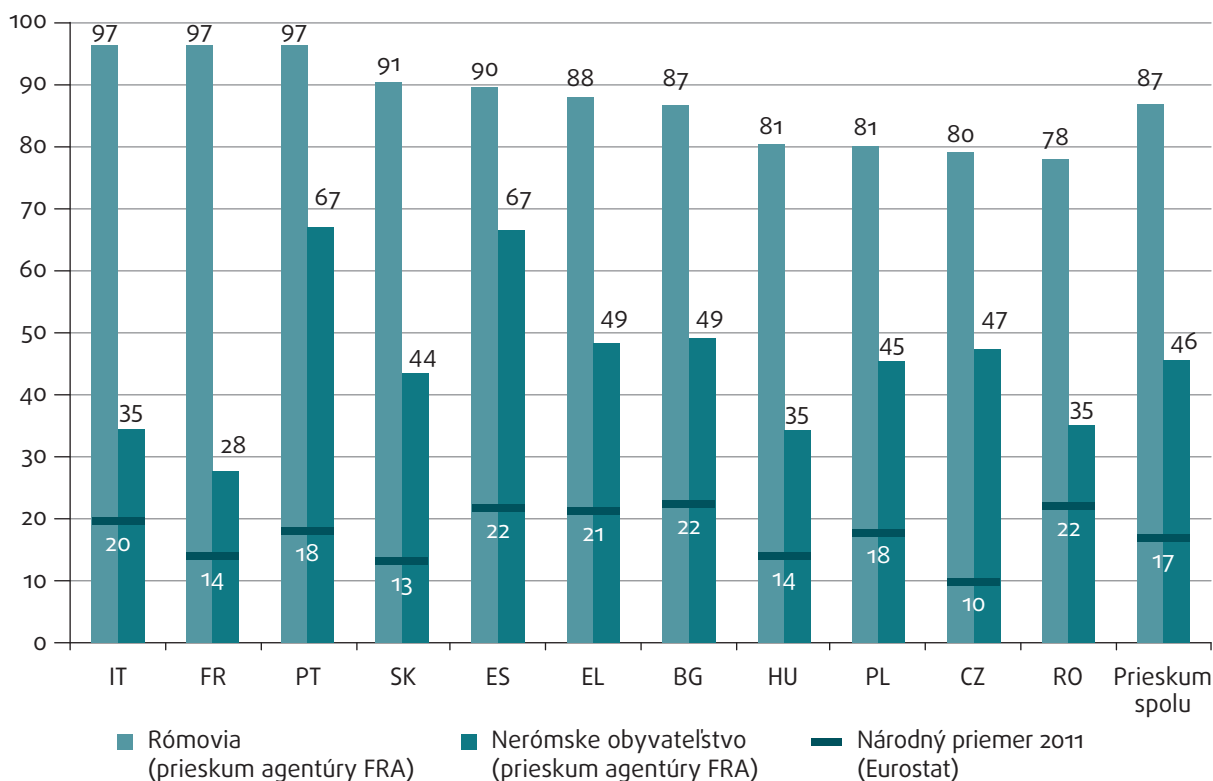
Marginalizované životné podmienky sú priamo premietnuté v ukazovateli materiálnej deprivácie. Výber položiek na meranie závažnej materiálnej deprivácie však bol podnietený rozložením a výskytom

u celkového obyvateľstva. Tieto voľby preto nie sú schopné zachytiť extrémne životné podmienky Rómov v mnohých oblastiach zahrnutých do tohto prieskumu.

V Taliansku, Francúzsku a Portugalsku sa v takmer 100 % rómskych domácnostiach, ktoré sa zúčastnili na prieskume, pohybuje disponibilný príjem domácnosti pod vnútroštátnou hranicou rizika chudoby. Najnižšiu mieru možno spozorovať v Rumunsku, kde je chudobou ohrozených 78 % Rómov (graf 14). Otázka týkajúca sa príjmu zahŕňa aj prípadné neformálne zdroje príjmov a odráža prerozdelenie príjmov v rámci EÚ, pričom Rómovia sú na poslednom mieste.

Vo všetkých členských štátoch EÚ zahrnutých do prieskumu sa zdá, že oblasti zahrnuté do vzorky majú slabšie trhy práce a vykazujú mieru chudoby presahujúcu národný priemer, a to aj v prípade opýtaného nerómskeho obyvateľstva žijúceho v ich okolí. Tento rozpor čiastočne súvisí s aproximáciou využitia pilotného prieskumu agentúry FRA zameraného na Rómov, ktorý spravidla preceňuje mieru chudoby. Horné hodnoty dosahuje Portugalsko a Taliansko, v ktorých má 67 % nerómskeho obyvateľstva ekvivalentný príjem domácnosti nižší, než je vnútroštátna hranica chudoby.

Graf 14: Riziko chudoby (menej ako 60 % národného mediánu), podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v %)

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach; Eurostat EU-SILC, 2011.

KLÚČOVÁ TERMINOLÓGIA**Ekvivalentný príjem**

Pilotný prieskum zameraný na Rómov zahŕňal otázku, koľko má domácnosť peňazí každý mesiac v priemere na živobytie. Aj keď to možno považovať za dobrú aproximáciu relatívnej príjmovej pozície, spravidla sa podceňuje výška ročného príjmu používaného pre bežný ukazovateľ rizika chudoby, ktorý používa Eurostat. Mesačný príjem nezahŕňa nepravidelné príjmy alebo jednorazové platby a vzhľadom na to, že v prieskume sa tejto témy týka iba jedna otázka, je pravdepodobné, že nie sú zahrnuté menšie zložky príjmu. Ekvivalentný príjem bol vypočítaný na základe upravenej škály OECD s cieľom započítať úspory z rozsahu vo väčších domácnostiach. V upravenej škále OECD sa pridružuje koeficient 1 pre prvého dospelého, 0,5 pre každého ďalšieho dospelého a 0,3 pre každé dieťa. Upravená škála OECD zahŕňa úspory z rozsahu, ktoré však v prípade mnohých rómskych domácností žijúcich v podmienkach extrémnej chudoby nemusia byť presné. Z dôvodu konzistentnosti sa v analýze zohľadňujú vnútroštátne prahové hodnoty z roku 2010, ktoré uverejnil Eurostat, keďže iba tie boli v čase rozhovorov k dispozícii. Miere rizika chudoby vypočítané na základe údajov pilotného prieskumu zameraného na Rómov pravdepodobne miere preceňujú mieru rizika chudoby.

4.2. Chudobní pracujúci

Predpokladá sa, že zamestnanie je najlepšou ochranou pred chudobou, čo však nemusí nevyhnutne platiť pre rómske domácnosti zahrnuté do prieskumu. „Miera chudoby pracujúcich osôb“ sa týka počtu osôb v platenej práci, ktorých príjem domácnosti ostáva nižší ako vnútroštátna hranica rizika chudoby. K chudobe pracujúcich osôb dochádza vtedy, keď celkový príjem domácnosti pochádzajúci z práce nepokrýva potreby domácnosti, a to buď z dôvodu nízkych miezd živelov rodín, alebo preto, že domácnosť je príliš veľká. Miera „rizika chudoby pracujúcich osôb“ bola podľa údajov Eurostatu na vzostupe, pričom za rok 2012 zasiahla podľa odhadov v 28 štátoch EÚ 9,3 % pracujúcej populácie³⁷.

Zdá sa, že platená práca nemá takmer žiadny vplyv na relatívnu finančnú situáciu rómskych domácností: 95 % opýtaných Rómov v Taliansku, ktorí mali platenú prácu, ostávalo pod vnútroštátnou hranicou chudoby, pričom vo Francúzsku to bolo 93 % a v Portugalsku 92 %. Maďarsko, Poľsko (67 %) a Rumunsko (70 %) vykazujú najnižšiu mieru rizika chudoby rómskych

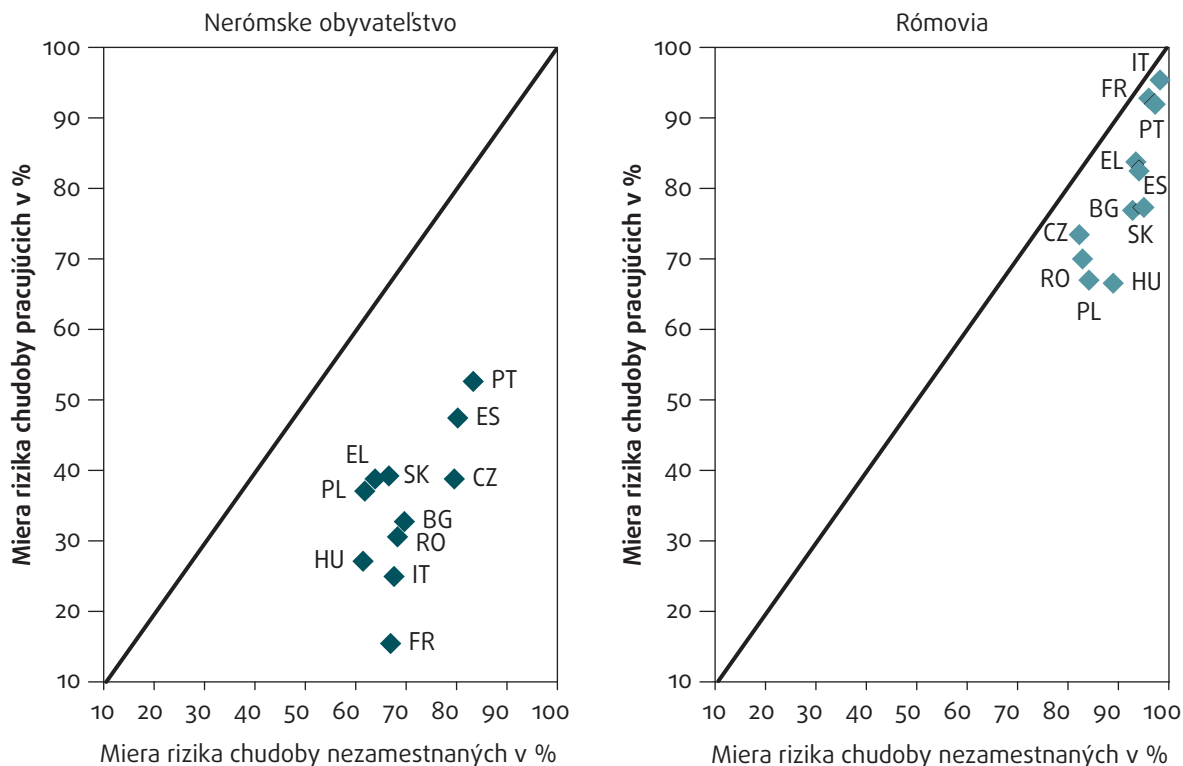
respondentov v platenej práci. V prípade nerómskych respondentov je miera chudoby pracujúcich osôb nielen podstatne nižšia, ale výrazne sa líši od miery chudoby nezamestnaných.

V grafe 15 sa porovnávajú miery chudoby zamestnaných a nezamestnaných osôb spomedzi rómskej a nerómskej populácie. Čím nižšie na uhlopriečke je uvedená krajina, tým väčší je vplyv zamestnanosti. V prípade nerómskych respondentov je miera chudoby zamestnaných osôb v porovnaní s nezamestnanými viac ako polovičná. V ostrom rozpore s tým sú miery chudoby Rómov spravidla oveľa vyššie. Zlepšenie finančnej situácie, ktoré súvisí so zamestnanosťou, tak je nedostatočné na to, aby sa rodiny dostali nad hranicu chudoby.

To znamená, že Rómovia nemajú finančnú motiváciu hľadať si prácu, keď im a ich rodinám takáto práca nezaručí živobytie. Okrem toho iba malá časť nezamestnaných Rómov zahrnutých do prieskumu môže požiadať o dávky v nezamestnanosti, čo sa premieta v celkovej príjmovej chudobe takmer všetkých 11 členských štátov zahrnutých do prieskumu. Nezamestnaným v Českej republike, Rumunsku a Poľsku hrozí o niečo nižšia miera rizika chudoby, pričom iba v Českej republike je situácia nezamestnaných nerómskych respondentov rovnaká.

Ukazovateľ EÚ „rozdiel v riziku chudoby“ vypovedá o intenzite rizika chudoby z dôvodu nízkeho príjmu (graf 16). Poukazuje na strednú vzdialenosť medzi príjmom jednotlivých domácností a vnútroštátnou hranicou rizika chudoby. V Taliansku má polovica Rómov ohrozených chudobou príjem 66 % pod talianskou hranicou rizika chudoby. To znamená, že jednočlenná domácnosť potrebuje viac ako 527 EUR mesačne na to, aby dosiahla taliansku hranicu. V Rumunsku je národná hranica iba 106 EUR mesačne. Rozdiel v riziku chudoby tak predstavuje 52 %, čo znamená, že polovica Rómov ohrozených chudobou musí žiť z menej ako 51 EUR mesačne (na ekvivalent jednej osoby). Vzhľadom na skutočné náklady na bývanie v týchto členských štátoch je zjavné, že príjem rómskych domácností zahrnutých do prieskumu, ktorý je pod hranicou rizika chudoby, nie je dostatočný na pokrytie základných potrieb. V prípade nerómskeho obyvateľstva sa rozdiel v riziku chudoby oveľa viac približuje vnútroštátnej hranici. Jedným možným vysvetlením tohto obrovského rozdielu v príjmoch by mohlo byť nerovnomerné vekové rozdelenie a nízke dôchodkové nároky rómskych domácností. Vo väčšine krajín vyplácanie dôchodkov významne prispieva k príjmom domácností, čím sa predchádza chudobe. Z analýzy vyplýva, že rómske domácnosti majú v porovnaní s nerómskymi oveľa nižšie dôchodkové dávky, čo je skutočnosť, ktorá môže zintenzívniť finančné obmedzenia. Okrem toho možno predpokladať, že Rómovia majú nižší podiel príjmov domácnosti pochádzajúcich z dôchodkov než nerómske

³⁷ Eurostat, miera rizika chudoby pracujúcich, (zdroj: SILC).

Graf 15: Riziko chudoby u pracujúcich osôb a nezamestnaných (pod 60 % hranicou národného mediánu), podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v %)

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach (vo veku od 16 rokov).

obyvateľstvo z dôvodu nižšej priemernej dĺžky života Rómov. Určitým spôsobom to naznačujú údaje prieskumu o priemernom veku Rómov a nerómskeho obyvateľstva. Ďalší výskum s podrobnejším zameraním na vplyv dôchodkových dávok môže teraz aj v budúcnosti zlepšiť naše chápanie dynamiky chudoby.

Chudoba detí

Boj proti detskej chudobe a nájdenie východiska z bludného kruhu znevýhodnenia je hlavnou zásadou Európskej komisie, ktorá pomáha zabezpečiť dodržiavanie, ochranu a plnenie práv dieťaťa definovaných v Charte základných práv Európskej únie a v Dohovore OSN o právach dieťaťa. V oznámení z roku 2013 s názvom „Investície do detí: východisko z bludného kruhu znevýhodnenia“ sa členské štáty vyzývajú, aby sa zamerali na deti, ktoré čelia zvýšenému riziku v dôsledku viacerých znevýhodnení, ako sú rómske deti³⁸. Podiel rómskych detí žijúcich v domácnostiach, ktoré sa nachádzajú pod vnútroštátnou hranicou rizika chudoby, je dvakrát taký vysoký ako podiel nerómskych detí žijúcich v ich okolí (graf 17). Spomedzi Rómov ohrozených chudobou má 42 % menej ako 18 rokov (v prípade nerómskych

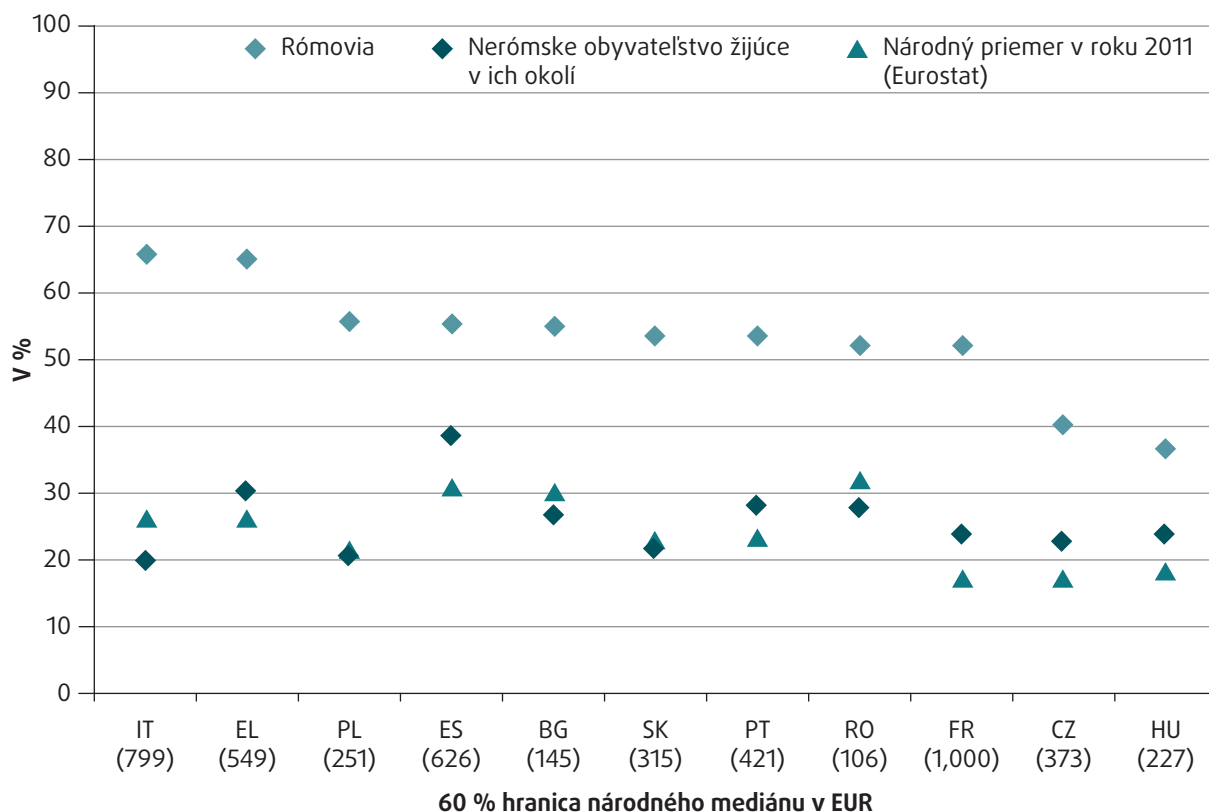
domácností je to približne polovica, a to 22 %). Deti sú mimoriadne zraniteľnou skupinou, pretože nemajú prístup k trhu práce pred dosiahnutím veku 15 rokov a sú celkom závislé od dobrých životných podmienok, ktoré poskytuje rodina a štát. Ani rodiny, ani verejné sociálne systémy dostatočne nepokrývajú potreby materiálneho blahobytu rómskych detí v chudobných krajinách.

Stratégia Komisie na riešenie chudoby detí a zabezpečenie prístupu k dostatočným zdrojom je zameraná na podporu účasti rodičov na trhu práce, zabezpečenie prístupu k vzdelávaniu v ranom detstve a na podporu kvality práce tak, aby rodičia mohli zosúladiť pracovný a rodinný život.

Účast' žien na trhu práce sa často považuje za kľúčový doplnkový nástroj na to, ako vymaniť deti z chudoby. V nasledujúcej analýze sa skúma vplyv účasti žien na trhu práce v rámci viacčlenných domácností, v ktorých je aspoň jedna žena v produktívnom veku (20 – 59 rokov) v domácnosti. Jednočlenné domácnosti a domácnosti s jedným rodičom nepatria medzi Rómami k bežným typom domácností, a preto sa v analýze medzi nimi nerozlišuje. V prieskume boli zhromaždené informácie o celkovom príjme domácností, ktoré neumožňujú rozlišovanie príjmov podľa pohlavia. V domácnostiach

³⁸ Európska komisia (2013b).

Graf 16: Relatívny rozdiel v riziku chudoby, podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v EUR) *

Poznámky: * Medián relatívneho rozdielu v riziku chudoby medzi mesačným ekvivalentným príjmom a vnútroštátnou hranicou rizika chudoby (Eurostat, 60 % hranica mediánu pre jednočlennú domácnosť na mesiac v eurách).
Na účely priameho porovnania životnej úrovne krajín je potrebné zohľadniť rozdiely v kúpnej sile.

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach.

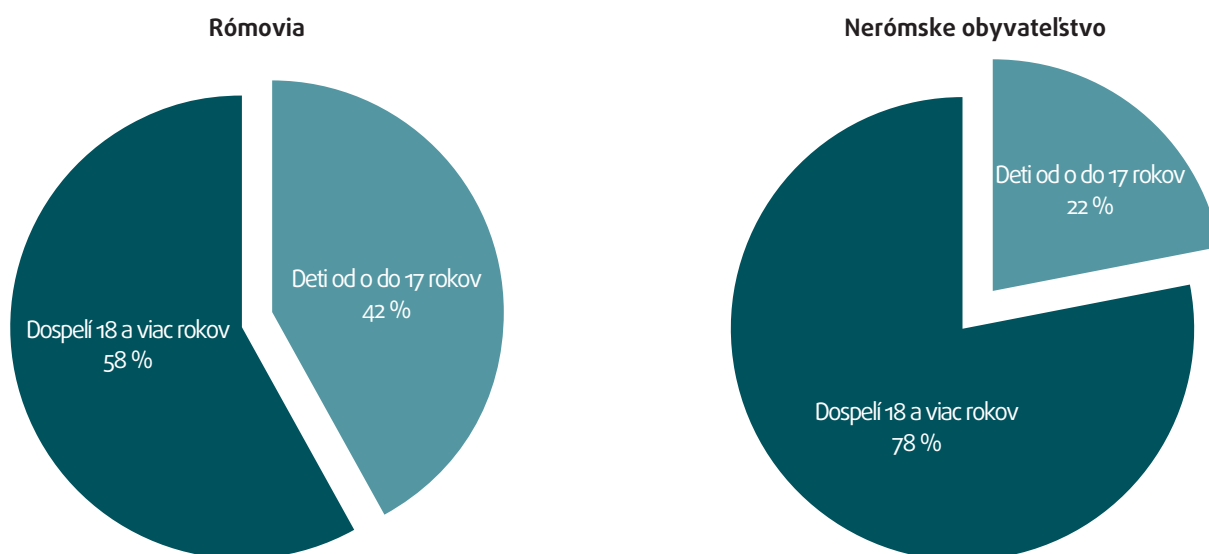
bez detí do 18 rokov predstavuje účasť žien na trhu práce značný rozdiel, pokiaľ ide o riziko chudoby tohto typu domácnosti. Bez ohľadu na zamestnanosť žien vo väčšine krajín je miera rizika chudoby pre bezdetné domácnosti stále vysoká. V samotnom Maďarsku a Poľsku znižuje práca žien riziko chudoby týchto domácností na 40 %.

Miera rizika chudoby rastie s počtom detí. Vplyv zamestnanosti žien na mieru rizika chudoby domácností s deťmi je však mierna, pričom v prípade domácností so štyrmi alebo viac deťmi je miera rizika chudoby takmer 100 %. Zamestnanosť žien nemá rozhodujúci vplyv na mieru rizika chudoby domácností s deťmi v ktoromkoľvek členskom štáte zahrnutom do prieskumu, s niektorými výnimkami. Napríklad v Rumunsku je miera rizika chudoby pre domácnosti s jedným dieťaťom 54 %, ak je aspoň jedna žena v domácnosti zamestnaná, v porovnaní so 74 % v prípade, že ženy nepracujú (tabuľka 2). Možno to vysvetliť najmä nízkou hranicou rizika chudoby v Rumunsku, kde aj malý príjem pomáha prekročiť túto hranicu.

4.3. Nízka intenzita práce domácností zahrnutých do pilotného prieskumu agentúry FRA zameraného na Rómov

Druhá zložka cieľového ukazovateľa stratégie Európa 2020 na zníženie rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia sa vzťahuje na počet ľudí žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce. Nízka intenzita práce sa týka pomeru medzi počtom osôb v domácnosti, ktoré majú platenú prácu, a počtom osôb v produktívnom veku (20 – 59 rokov), pričom platená práca zahŕňala v prieskume agentúry FRA podľa vymedzenia prácu na plný úväzok, prácu na čiastočný úväzok, samostatnú zárobkovú činnosť a akúkoľvek formu platenej príležitostnej práce. Intenzita práce je v tejto analýze vypočítaná ako percento členov domácnosti v platenej práci, ktoré tvorí podiel celkového počtu členov domácnosti v produktívnom veku (20 – 59 rokov). Nízka intenzita práce domácnosti je definovaná ako menej než 20 %

Graf 17: Podiel detí vo veku 0 – 7 rokov ohrozených chudobou, podľa rómskeho a nerómskeho obyvateľstva (v %)

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach.

Tabuľka 2: Riziko chudoby v prípade zamestnaných a nezamestnaných žien v danej domácnosti (*), podľa počtu detí v rómskej domácnosti a jednotlivých členských štátoch EÚ (v %)

	VČD bez detí		VČD s 1 dieťaťom		VČD s 2 – 3 deťmi		VČD s 4 a viac deťmi	
	Bez zamestnaných žien	Jedna a viac žien v zamestnaní	Bez zamestnaných žien	Jedna a viac žien v zamestnaní	Bez zamestnaných žien	Jedna a viac žien v zamestnaní	Bez zamestnaných žien	Jedna a viac žien v zamestnaní
BG	90	65	91	79	90	82	94	91
CZ	77	63	77	74	82	80	97	93
EL	87	70	86	75	88	88	92	92
ES	91	76	92	80	91	78	95	100
FR	97	71	97	100	99	100	97	100
HU	72	40	83	72	86	75	96	89
IT	99	91	100	89	99	100	98	91
PL	75	40	74	81	84	81	85	89
PT	94	88	94	74	99	96	98	100
RO	64	49	74	54	84	75	93	83
SK	87	51	91	72	97	87	97	94
Prieskum spolu	85	63	87	74	91	83	95	92

Poznámka: (*) Iba viacčlenné rómske domácnosti (VČD), v ktorých je aspoň jedna žena v produktívnom veku. Deti: do 18 rokov žijúce v domácnosti.

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach.

možnej pracovnej sily v domácnosti s platenou prácou. Tento ukazovateľ nerozlišuje medzi prácou na čiastočný úväzok a príležitostnou prácou, a preto v porovnaní s ukazovateľom stratégie Európa 2020 skôr podhodnocuje nízku intenzitu práce. Takmer dve tretiny opýtaných Rómov v Portugalsku (73 %) a viac ako polovica na Slovensku, v Poľsku a Španielsku žijú v domácnostiach, ktoré sa takmer vôbec nezúčastňujú na trhu práce (graf 18). Grécko (25 %) vykazuje najnižšiu mieru pracovnej účasti a podobne ako v prípade jednotlivých podielov zamestnanosti vykazuje najnižšie rozdiely medzi Rómami a nerómskym obyvateľstvom. Percento nerómskeho obyvateľstva žijúceho v domácnostiach s nízkou intenzitou práce je najvyššie v Španielsku (26 %), Portugalsku (21 %), Maďarsku (18 %) a Rumunsku (18 %), ktoré majú v prípade rómskeho obyvateľstva veľmi odlišné miery nízkej intenzity práce.

4.4. Marginalizované a chudobné životné podmienky

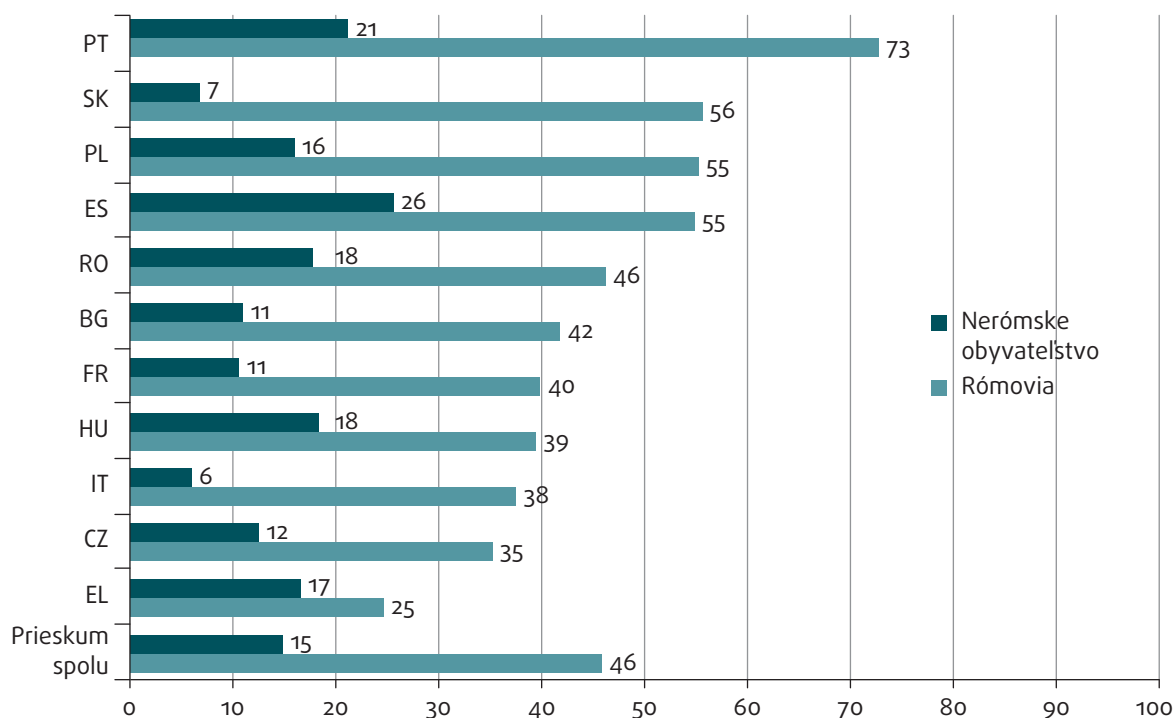
Ukazovateľ chudoby a sociálneho vylúčenia v stratégii Európa 2020 zahŕňa ako tretiu zložku „závažnú

materiálnu depriváciu“, ku ktorej dochádza, ak si daná osoba nemôže dovoliť základné potreby³⁹. Údaje vyplývajúce z prieskumu agentúry FRA neumožňujú replikáciu tohto ukazovateľa, ale potvrdzujú, že živobytie Rómov je závažným spôsobom znevýhodnené.

Graf 19 poukazuje najmä na rozdiely podmienok bývania Rómov a nerómskeho obyvateľstva. Zdá sa, že pre 84 % opýtaných Rómov v Rumunsku nie je splnená základná potreba elektrickej energie, vody alebo kanalizácie v porovnaní s 52 % nerómskeho obyvateľstva žijúceho v ich okolí. Aj keď vo Francúzsku, Grécku a Taliansku sú všeobecné životné podmienky z celkového hľadiska oveľa lepšie, z výsledkov prieskumu vyplýva, že v 35 % rómskych domácností zahrnutých do prieskumu v Grécku, 36 % v Taliansku a 72 % vo Francúzsku chýba základné vybavenie domácnosti v porovnaní s 1 % – 4 % opýtaného nerómskeho obyvateľstva žijúceho v ich okolí⁴⁰. Anketári okrem toho v určitých oblastiach niektorých členských štátov, najmä v Grécku, zistili mimoriadne zhoršené životné podmienky a podmienky bývania.

V súlade s ostatnými štúdiami z výsledkov prieskumu vyplýva, že mnohí Rómovia žijú v podmienkach, ktoré pripomínajú skôr niektoré z najchudobnejších

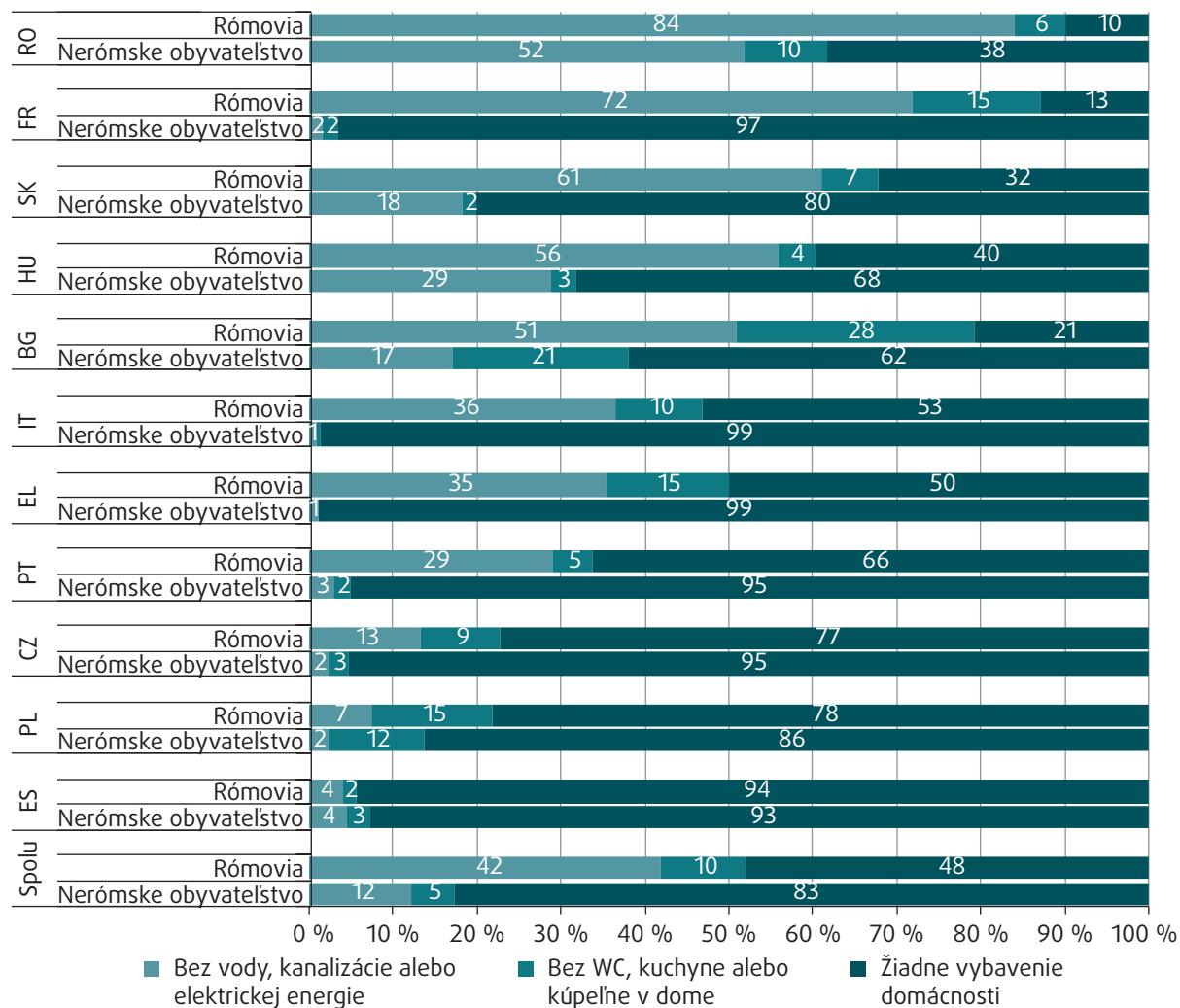
Graf 18: Osoby v domácnostiach s nízkou intenzitou práce, podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v %)

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach.

³⁹ Pozri poznámku pod čiarou č. 44.

⁴⁰ Vo Francúzsku boli do vzorky zahrnutí iba kočovní Rómovia, *gens du voyage*.

Graf 19: Základné vybavenie domácnosti rómskeho a nerómskeho obyvateľstva a podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v %)

Poznámka: Zhoršené podmienky bývania: 1. veľmi zlé podmienky bývania: bez elektriny alebo tečúcej vody, alebo bez pripojenia ku kanalizácii alebo nádrži; 2. nevyhovujúce podmienky bývania: bez WC alebo kúpeľne či bez kuchyne (nezohľadňovalo sa vykurovacie teleso); 3. všetko z uvedeného.

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach.

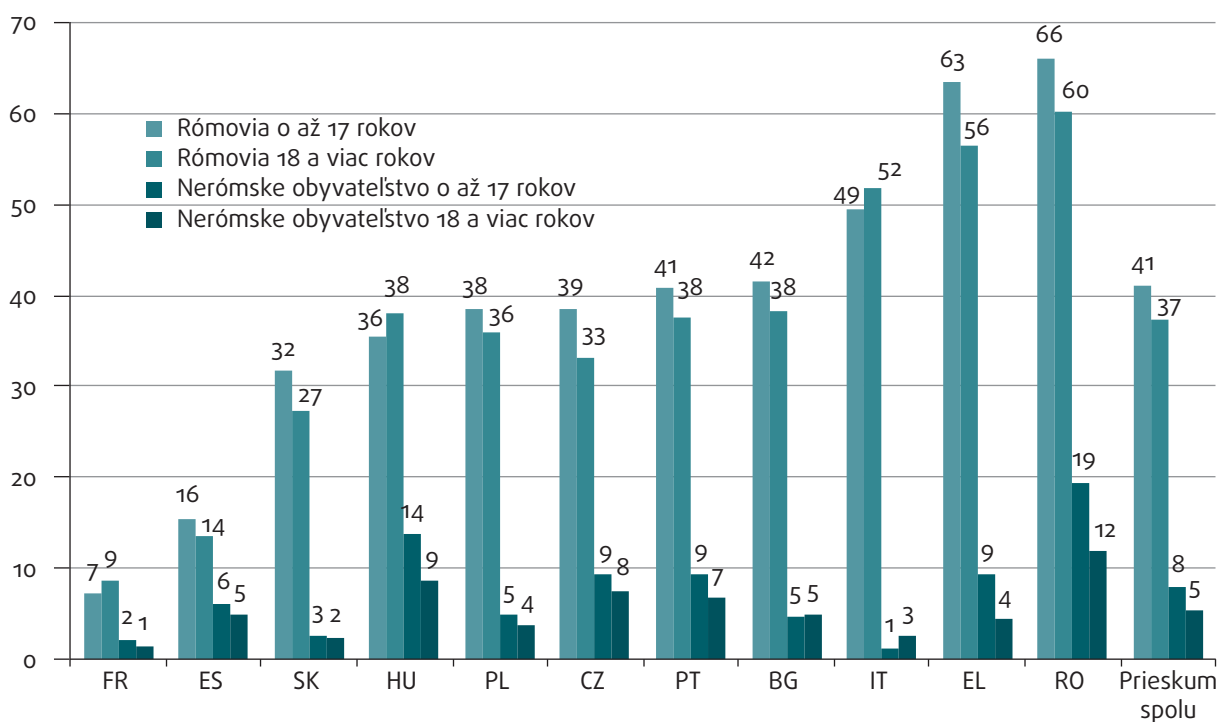
regiónov vo svete, než Európu 21. storočia ⁴¹. Názorne to dokazuje aj podiel detí do 18 rokov žijúcich v domácnosti, v ktorej aspoň jedna osoba „musela ísť spať hladná, pretože nebol dostatok finančných prostriedkov na kúpu potravín“ (graf 20). Podiel hladujúcich detí je aspoň trikrát vyšší v prípade Rómov ako v prípade opýtaného nerómskeho obyvateľstva. Na Slovensku je miera detí žijúcich v domácnostiach, ktoré trpia hladom, 11-krát vyššia v prípade Rómov ako v prípade nerómskeho obyvateľstva. V Taliansku je miera detí žijúcich v domácnostiach, ktoré trpia hladom, 40-krát vyššia v prípade Rómov ako v prípade nerómskeho obyvateľstva. Pokiaľ ide o Taliansko

a Grécko, ktoré majú po Rumunsku druhý najvyšší podiel hladujúcich detí, je to v ostrom rozpore so skutočnosťou, že tieto dve krajiny majú aj druhú najvyššiu mieru zamestnanosti Rómov. Poukazuje to aj na limity politik aktívneho začleňovania a potrebu okamžitej a priamej podpory rodín, ktoré v EÚ trpia hladom a extrémnym nedostatkom. Rada Európskej únie uznala, že hlad v Európe je po skončení krízy na vzostupe, a 11. decembra 2013 schválila nariadenie o Fonde európskej pomoci pre najodkázanejšie osoby. V rokoch 2014 až 2020 budú členským štátom rozdelené finančné prostriedky vo výške 3,5 miliardy EUR ⁴².

⁴¹ Peric, T., (2012).

⁴² Coreper (2013).

Graf 20: Minimálne jedna osoba v domácnosti, ktorá išla spať hladná aspoň raz za posledný mesiac, podľa jednotlivých členských štátov EÚ (v %)

Poznámka: Deti vo veku 0 – 17 rokov a dospelí vo veku 18 a viac rokov v domácnostiach, v ktorých aspoň jedna osoba musela ísť za posledný mesiac „spať hladná, pretože nebol dostatok finančných prostriedkov na kúpu potravín“.

Zdroj: Pilotný prieskum agentúry FRA zameraný na Rómov, 2011, osoby v domácnostiach.

Závery

Z analýzy vyplýva, že aj napriek národným a regionálnym rozdielom čelia opýtaní Rómovia v členských štátoch EÚ mnohým sociálno-ekonomickým nevýhodám, ktoré sú často spôsobené nedostatkom zodpovedajúceho zamestnania a/alebo nedostatočným prístupom na trh práce. K faktorom, ktoré ovplyvňujú túto situáciu, patrí kombinácia pretrvávajúcej diskriminácie a vylúčenia, ako aj nedostatočné vzdelanie a odborná príprava, ktoré by mohli uľahčiť prístup na trh práce.

Dlhá história diskriminácie a vylúčenia Rómov sa musí rozhodne riešiť. Právne predpisy EÚ o diskriminácii, najmä v oblasti zamestnanosti a odbornej prípravy, by sa mali dôsledne uplatňovať a monitorovať v úzkej spolupráci so sociálnymi partnermi, orgánmi pre rovnosť a inými mechanizmami v oblasti ľudských práv.

Vzory zamestnanosti Rómov sa v jednotlivých členských štátoch zahrnutých do prieskumu líšia, pričom odrážajú historickú trajektóriu stratégií prežitia, ktoré prijali rôzne skupiny v reakcii na intervencie štátu a trhové podmienky. Pri porovnávaní s celkovým obyvateľstvom vychádza v prieskume na povrch vzťah medzi celkovými národnými mierami zamestnanosti a situáciou nerómskeho obyvateľstva v oblasti zamestnanosti. Tento vzájomný vzťah nebol spozorovaný medzi mierou zamestnanosti Rómov a národnými tržmi práce, čo naznačuje, že vnútroštátne politiky týkajúce sa trhu práce môžu mať na situáciu Rómov iba obmedzený vplyv. Stratégie v oblasti zamestnanosti musia, ak majú byť účinné, vychádzať z prístupu regionálneho rozvoja zameraného na lokality a znevýhodnené oblasti s vysokým podielom rómskeho obyvateľstva.

Zdá sa, že samostatná zárobková činnosť, ktorá prevláda v Taliansku, Grécku, Francúzsku a Portugalsku,

posilňuje znevýhodnenie na trhu práce. Politiky podporujúce samostatnú zárobkovú činnosť by mali mať širšie zameranie nad rámec tvorby príjmov, aby sa zaistil rovnaký prístup k sociálnemu zabezpečeniu.

Hlavným zistením je, že platená práca sama osebe nestačí na zmiernenie chudoby Rómov. Pretrvávanie javu „chudobných pracujúcich“ môže mať z dlhodobého hľadiska katastrofálne dôsledky, demotivovať mladých ľudí od snahy dosiahnuť lepšie vzdelanie a od prístupu k životu založenom na primerane platenej práci. Z údajov vyplýva, že typická práca pre „priemerného Róma“ nezaručuje živobytie pre „priemernú rómsku rodinu“. Pracovné príležitosti, ktoré zaručujú minimálnu mzdu, musia spolu so sociálnymi transfermi zabezpečiť dostatočný príjem na to, aby bolo možné vyjsť s peniazmi, čím sa zmierni extrémna chudoba a dokonca hlad, ktoré boli zistené v rámci prieskumu.

Ďalšie kľúčové zistenie sa týka zamestnanosti žien. Pracovná účasť žien môže zmierniť ťažkosti, ale zjavne nestačí na odstránenie rizika chudoby. Existujú dôkazy, že rozdiely v zamestnanosti Rómok a Rómov sa u mladšej generácie strácajú. Tento jav by sa mohol ďalej podporovať prostredníctvom opatrení zameraných za upevnenie postavenia žien.

Z údajov vyplýva, že diskriminácia sa prekrýva s nevýhodami súvisiacimi s bývaním. Majú závažné následky vrátane chýbajúcej elektrickej energie, vody a kanalizácie. Zlé životné podmienky môžu mať vážny vplyv najmä na deti, preto sa musia riešiť prioritne prostredníctvom zabezpečenia vhodného bývania a potrebných sociálnych transferov, aby sa zaistilo pokrytie základných potrieb detí a starších osôb.

Príloha: Stručne o prieskume

V ktorých členských štátoch EÚ sa vykonal prieskum?

Prieskum sa vykonal v Bulharsku, Českej republike, Francúzsku, Grécku, Taliansku, Maďarsku, Poľsku, Portugalsku, Rumunsku, na Slovensku a v Španielsku.

Kto boli respondenti a ako sa prieskum vykonával?

- V každom členskom štáte bolo do vzorky náhodne zahrnutých približne 1 000 rómskych a 500 nerómskych domácností v oblastiach, ktoré boli známe svojím podielom rómskych obyvateľov presahujúcim národný priemer. Tento prieskum preto odráža situáciu v tých regiónoch v 11 členských štátoch, ktoré majú nadpriemerný podiel Rómov.
- Domácnosť bola kategorizovaná ako „rómska“, ak aspoň jedna osoba v domácnosti uviedla, že patrí k rómskemu etniku alebo súvisiacej skupine a bola ochotná zúčastniť sa na prieskume.
- Vo všetkých krajinách bolo do prieskumu zahrnutých 10 811 rómskych a 5 508 nerómskych domácností, ktoré poskytli informácie o približne 61 271 členoch domácností.
- Informácie o domácnosti alebo jej členoch boli zhromažďované prostredníctvom osobných pohovorov v ich domovoch s jedným náhodne vybraným respondentom v domácnosti vo veku aspoň 16 rokov. Nerómski respondenti boli zaradení do vzorky z tej istej obytnej oblasti alebo z najbližšieho okolia Rómov zaradených do prieskumu.
- Väčšina Rómov zahrnutých do prieskumu malo občianstvo v krajine pobytu s výnimkou Talianska, v ktorom približne 40 % respondentov nebolo občanmi tejto krajiny.

Čo sa v rámci prieskumu zisťovalo?

Informácie:

- o základných sociálno-demografických charakteristikách všetkých členov domácnosti;
- o ich situácii v oblasti zamestnania, vzdelávania, zdravotnej starostlivosti a bývania;
- o príslušnom okolí a jeho infraštruktúre;
- o integrácii, diskriminácii, informovanosti o právach a otázkach občianstva;
- o mobilite a migrácii.

Dotazník sa skladal z dvoch častí – „sieť domácností“ a „individuálna časť“ alebo „základný dotazník“. „Sieť domácností“ priniesla informácie o základných charakteristikách všetkých členov domácnosti tak, ako ich uviedol náhodne vybraný respondent, zatiaľ čo „základný dotazník“ obsahoval podrobnejšie otázky týkajúce sa domácnosti vo všeobecnosti a individuálnej situácie vybraného respondenta.

Do akej miery sú výsledky reprezentatívne?

- Výsledky sú reprezentatívne pre Rómky a Rómov žijúcich v oblastiach, v ktorých majú bydlisko a ktoré sa vyznačujú vyššou hustotou rómskeho obyvateľstva, než je vnútroštátny priemer.
- Výsledky týkajúce sa nerómskeho obyvateľstva nie sú reprezentatívne pre celkové obyvateľstvo v každom členskom štáte, ale pre Rómov slúžia ako referenčná hodnota, pretože nerómski obyvatelia zahrnutí do prieskumu často majú rovnaké prostredie, trh práce a sociálnu infraštruktúru.
- Prieskum „spolu“ uvedený v mnohých grafoch a tabuľkách predstavuje „nevážený priemer“ všetkých Rómov zahrnutých do prieskumu a mal by sa používať iba ako referenčný bod pre hodnoty jednotlivých krajín. „Nevážený priemer“ nie je upravený o rôzne veľkosti populácie v rôznych krajinách, inými slovami, neodráža situáciu celkového rómskeho obyvateľstva v 11 členských štátoch EÚ zahrnutých do prieskumu.

KLÚČOVÉ POJMY A TERMINOLÓGIA

Rómska identita

Z historického hľadiska bola rómska identita vytvorená na základe vymedzenia voči nerómskej spoločnosti, tzv. gadžom. Konsolidácia moderných štátov a oddelenie svetských a cirkevných štruktúr v nich v modernom období spôsobila, že účasť alebo neúčasť v týchto štruktúrach sa stala čoraz dôležitejším identifikačným znakom, a neskôr aj stimulom na sociálne vylúčenie⁴³. Na základe vedeckého prieskumu vznikla rozsiahla akademická, právna a politická diskusia o stratégii identifikácie Rómov. Tento problém má viacero aspektov: po prvé, Rómovia sú heterogénna skupina, pokiaľ ide o ich etnickú identitu, používanie jazyka, kultúrne tradície a úroveň sociálneho začlenenia, a preto mnoho vedcov tvrdí, že „Rómovia“ slúžia skôr ako zastrešujúci pojem týkajúci sa populácie s veľmi rozmanitými etnickými identitami. Po druhé, väčšina európskych Rómov má rozmanité a komplexné identity a odhalenie ich etnickej identity závisí od toho, ako vnímajú prípadné dôsledky. Po tretie, mnohí Rómovia pri pohovore radšej taja svoju etnickú príslušnosť vzhľadom na časté skúsenosti s rasovými predsudkami a diskrimináciou⁴⁴.

⁴³ Ivanov, A. (2012).

⁴⁴ Rughiniş, C. (2010); Milcher, S. a Ivanov, A. (2004); McGarry, A. a Tremlett, A. (2013); Krizsán, A. (2011); Csepeli, G. a Simon, D. (2004); Széleányi, I. a Ladányi, J. (2006); Simon, P. (2007).

Na vytvorenie pojmu „Róm“ existujú v prieskumoch dva hlavné prístupy, ktoré však viedli k len čiastočne porovnateľným výsledkom. V užšom zmysle slova tvoria rómsku menšinu osoby, ktoré sa označujú ako Cigáni/Rómovia („sebaidentifikácia“), zatiaľ čo širší pojem zahŕňa všetkých, ktorí sa ako takí považujú za outsiderov („vonkajšia identifikácia“)⁴⁵.

V prieskume agentúry FRA sa zaviedol v súvislosti s identifikáciou „rómskych“ respondentov viacstupňový prístup: po prvé, identifikovali sa oblasti husto osídlené Rómami na základe sčítania ľudu (Bulharsko, Maďarsko, Poľsko a Rumunsko) alebo iných dostupných zdrojov údajov o obyvateľstve (Česká republika, Slovensko a Španielsko). Respondenti boli následne otestovaní na základe úvodnej otázky – „Žijú vo vašej domácnosti nejakí Rómovia?“ Počas pohovoru bol nakoniec náhodne vybraný respondent požiadaný, aby odpovedal na otázku týkajúcu sa etnického pôvodu všetkých členov domácnosti. Táto otázka bola navrhnutá tak, aby znovu potvrdila predchádzajúci proces identifikácie a nie aby zachytila viac identít – respondent mohol v súvislosti s identitou vybrať iba jednu možnosť.

⁴⁵ Ivanov, A., Kling, J., a Kagin, J. (2012).

Bibliografia

- Cherkezova, S., Tomova, I. (2013), An Option of Last Resort? Migration of Roma and Non-Roma from CEE countries, pracovné dokumenty o začlenení Rómov, Bratislava, Rozvojový program OSN, Regionálny úrad pre Európu a SNŠ v Bratislave.
- Coreper (2013), Fond európskej pomoci pre najodkázanejšie osoby (FEAD), Brusel, 11. decembra 2013, 17655/13, www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/lisa/140047.pdf.
- Csepeli, G. a Simon, D. (2004), Construction of Roma Identity in Eastern and Central Europe: Perception and Self-identification, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, zv. 30, č. 1, s. 129 – 150.
- Európska komisia, Sumár stratégie Európa 2020, <http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/>.
- Európska komisia, Nezamestnanosť mládeže, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/21_youth_unemployment.pdf.
- Európska komisia (2010), Európa 2020, Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu, KOM(2010) 2020 v konečnom znení, Brusel, 3. marca 2010.
- Európska komisia (2011), Rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020, KOM(2011) 173 v konečnom znení, Brusel, 5. apríla 2011.
- Európska komisia (2013a), Posilnenie sociálneho rozmeru Hospodárskej a menovej únie, COM(2013) 690 provisoire, Brusel, 2. októbra 2013.
- Európska komisia (2013b), Investovať do detí: východisko z bludného kruhu znevýhodnenia, C(2013) 778 final, Brusel, 20. februára 2013.
- Európska nadácia pre zlepšovanie životných a pracovných podmienok (2011), Skupina NEET – Mladí ľudia, ktorí nemajú zamestnanie, nezúčastňujú sa na vzdelávaní alebo odbornej príprave: charakteristika, náklady a politické riešenia v Európe, www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1254.htm.
- Európska únia, Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, Lisabon, 17. decembra 2007, Ú. v. EÚ 2007 C306.
- Eurostat, ukazovatele stratégie Európa 2020, hlavné ukazovatele <http://ec.europa.eu/eurostat/web/europe-2020-indicators/europe-2020-strategy/headline-indicators-scoreboard>.
- Eurostat, Miera rizika chudoby pracujúcich, (zdroj: SILC), <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tesov110>.
- FRA (Agentúra Európskej únie pre základné práva) (2009a), Správy EÚ – MIDIS o kľúčových údajoch 1: Rómovia, Luxemburg, Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie (Úrad pre publikácie), <http://fra.europa.eu/en/publication/2009/eu-midis-data-focus-report-1-roma>.
- Agentúra FRA (2009b), Prieskum Európskej únie EU-MIDIS týkajúci sa menšín a diskriminácie: správa o hlavných výsledkoch, Luxemburg, Úrad pre publikácie, <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/eu-midis-main-results-report>.
- Agentúra FRA (2010), Ochrana základných práv v čase hospodárskej krízy, pracovný dokument, december 2010, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1423-FRA-Working-paper-FR-during-crisis-Dec10_EN.pdf.
- Agentúra FRA (2012), Situácia Rómov v 11 členských štátoch EÚ. Zhrnutie výsledkov prieskumu, Luxemburg, Úrad pre publikácie, <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/situation-roma-11-eu-member-states-survey-results-glance>.
- Agentúra FRA (2013), Pilotný prieskum zameraný na Rómov – Technická správa: Metodika, výber vzorky, práca v teréne, Luxemburg, Úrad pre publikácie, <http://fra.europa.eu/en/survey/2012/roma-pilot-survey>.
- Agentúra FRA (2014a), Prieskum zameraný na Rómov – kľúčové údaje. Vzdelávanie: Situácia Rómov v 11 členských štátoch EÚ, Luxemburg, Úrad pre publikácie.
- Agentúra FRA (2014b), Prieskum zameraný na Rómov – kľúčové údaje. Diskriminácia a životné podmienky Rómov v 11 členských štátoch EÚ, Luxemburg, Úrad pre publikácie.
- Horváth, B., Ivanov, A., Peleah, M. (2012), „The Global Crisis and Human Development: A Study on Central and Eastern Europe and the CIS Region“, *Journal of Human Development and Capabilities*, zv. 13, téma 2, <http://dx.doi.org/10.1080/19452829.2011.645531>.

- Ivanov, A. (2012), „Quantifying the Unquantifiable: Defining Roma Populations in Quantitative Surveys“, *Население*, zv. 3-4 /2012, s. 79 – 95.
- Ivanov, A., Kling, J., a Kagin, J. (2012), Integrated household surveys among Roma populations: one possible approach to sampling used in the UNDP-World Bank-EC Regional Roma Survey 2011, pracovné dokumenty o začleňovaní Rómov, Rozvojový program OSN, Bratislava, www.scribd.com/doc/154052170/Roma-household-survey-methodology.
- Ivanov, A., Zhelyazkova A., Slay, B., Márczis, M., Vašečka, M., O'Higgins, N., Cace, S., a Sirovatka, T. (2002), Únik z pasce závislosti, Rómovia v strednej a východnej Európe, Bratislava, Rozvojový program OSN, Regionálny úrad pre Európu a SNŠ.
- Krizsán, A. (2011), „Group self-determination, individual rights, or social inclusion? Competing frames for ethnic counting in Hungary“, *Etnické a rasové štúdie*, s. 1 – 17.
- Liégeois, J.-P. (2007), Roma in Europe, Rada Európy, Štrasburg.
- Marushiakova, E., Popov, V. (2001), „Historical and Ethnographic Background. Gypsies, Roma, Sinti“ v: Guy, W. (ed.), *Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe*, Hatfield, vydavateľstvo University of Hertfordshire Press, s. 33 – 53.
- McGarry, A. a Tremlett, A. (2013), „Challenges facing researchers on Roma Minorities in Contemporary Europe: Notes Towards a Research Program“, pracovný dokument ECMI, č. 62.
- Milcher, S. a Ivanov, A. (2004), „The United Nations Development Programme's vulnerability projects: Roma and ethnic data“, *Roma Rights Quarterly* 2004, zv. 1, s. 7 – 13.
- O'Higgins, N. (2012), Roma and non-Roma in the Labour Market in central and South Eastern Europe, pracovné dokumenty o začleňovaní Rómov, Bratislava, Rozvojový program OSN, Regionálny úrad pre Európu a SNŠ v Bratislave.
- O'Higgins, N., Ivanov, A. (2006), „Education and Employment Opportunities for the Roma“, *Comparative Economic Studies*, Palgrave, marec 2006, zv. 48, č. 1, s. 16 – 17; www.palgrave-journals.com/ces/journal/v48/n1/pdf/8100147a.pdf.
- Peric, T. (2012), The housing situation of Roma communities, pracovné dokumenty o začleňovaní Rómov, Rozvojový program OSN, Bratislava, http://issuu.com/undp_in_europe_cis/docs/housing_2_web/1?e=0.
- Rada Európskej únie (2013), Odporúčanie Rady o účinných opatreniach na integráciu Rómov v členských štátoch, www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/lisa/139979.pdf.
- Rada Európy (2012), *Descriptive Glossary of terms relating to Roma issues*, 18. mája 2012, <http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680088eab>.
- Rada Európy, Európska sociálna charta (revidovaná), Štrasburg, 3. mája 1996.
- Rada Európy, Výbor ministrov (2010), Štrasburské vyhlásenie o Rómoch, CM(2010) 133 v konečnom znení z 20. októbra 2010.
- Ringold, D. (2000), Roma and the Transition in Central and Eastern Europe: Trends and Challenges, Svetová banka, Washington D.C., september 2000.
- Rughiniş, C. (2010), „The forest behind the bar charts: Bridging quantitative and qualitative research on Roma/Tsigani in contemporary Romania“, *Patterns of Prejudice*, zv. 44, č. 4, s. 337 – 367.
- Simon, P. (2007), 'Ethnic' Statistics and Data Protection in the Council of Europe Countries, Rada Európy, ECRI, Štrasburg.
- Szelényi, I. a Ladányi, J. (2006), *Patterns of Exclusion: Constructing Gypsy Ethnicity and the Making of an Underclass in Transitional Societies of Europe*, vydavateľstvo Columbia University Press, New York.

AKO ZÍSKAŤ PUBLIKÁCIE EÚ

Bezplatné publikácie:

- jeden kus:
prostredníctvom webovej stránky EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- viac kusov alebo plagátov/máp:
na zastúpeniach Európskej únie (http://ec.europa.eu/represent_sk.htm); v delegáciách,
ktoré sídlia v nečlenských krajinách EÚ (http://eeas.europa.eu/delegations/index_sk.htm);
kontaktovaním služby Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_sk.htm);
na bezplatnom telefónnom čísle 00 800 6 7 8 9 10 11 (v rámci EÚ) (*).

(*) Za poskytnutie informácií sa neplatí, podobne ako za väčšinu hovorov (niektorí mobilní operátori, verejné telefónne automaty alebo hotely si však môžu účtovať poplatok).

Platené publikácie:

- prostredníctvom webovej stránky EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

HELPING TO MAKE FUNDAMENTAL RIGHTS A REALITY FOR EVERYONE IN THE EUROPEAN UNION

Rovnaký a plný prístup k zamestnaniu slúži ako hlavný prostriedok na sociálne začleňovanie, ktorý môže zlepšiť životné podmienky a umožniť ľuďom, napríklad najväčšej etnickej menšine Európskej únie (EÚ), Rómom, aby sa úspešne vyrovnali s problémami chudoby. V tejto správe sú predstavené výsledky Agentúry Európskej únie pre základné práva (FRA) z prieskumu zameranom na Rómov za rok 2011 o chudobe a zamestnanosti, ktoré napríklad poukazujú na to, že aj keď si väčšina Rómov aktívne hľadá zamestnanie, iba približne tretina opýtaných má platenú prácu, ktorá je často neistá a neformálna. Z toho vyplýva viacero problémov: bola spozorovaná veľmi nízka miera zamestnanosti, najmä v prípade mladých Rómov.

EÚ sa vo svojej stratégii rastu do roku 2020, v ktorej sa výslovne, aj keď nie výhradne spomínajú Rómovia, zamerala na zamestnanosť a zníženie chudoby. Rada Európskej únie prijala v decembri 2013 odporúčanie, v ktorom konkrétne navrhuje, aby členské štáty zabezpečili rovnaké zaobchádzanie s Rómami, pokiaľ ide o prístup na trh práce a pracovné príležitosti. Na prelomenie tohto bludného kruhu znevýhodňovania je potrebné vynaložiť spoločné úsilie.

Cieľom agentúry FRA je prispieť k tomuto úsiliu testovaním nových prístupov k zapojeniu na miestnej úrovni vrátane zamestnania, ako aj poskytovaním dôkazov o uskutočnených zmenách v tejto oblasti.

Úrad pre publikácie

ISBN 978-92-9491-204-6
doi:10.2811/168590

FRA – AGENTÚRA EURÓPSKEJ ÚNIE PRE ZÁKLADNÉ PRÁVA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viedeň – Rakúsko

Tel. +43 158030-0 – Fax +43 158030-699

fra.europa.eu – info@fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency